

Pojetí výchovy v dnešní rodině

Bc. Dagmar Chmelíčková

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Dagmar CHMELÍČKOVÁ
Osobní číslo: H108429
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Pojetí výchovy v dnešní rodině

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na rodinu a její historický vývoj,
- na výchovné styly,
- na mezigenerační soužití a přínos pro výchovu,
- na současné trendy výchovy.

Součástí práce bude drobný sociologický výzkum provedený kvalitativní metodou polostrukturovaného rozhovoru zaměřený na současnou výchovu od rodičů, na výchovné styly a zjištění zda může být výchovný styl ovlivněn vzděláním či náboženským vyznáním rodičů.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Aldortová, N. Vychováváme děti a rosteme s nimi. Praha: Práh, 2010.

Čáp, J. Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. Praha: ISV, 1996.

Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008.

Lacinová, L. Dost dobří rodiče aneb drobné chyby ve výchově dovoleny Praha: Portál, 2008.

Matějček, Z. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2007.

Prekopová J. I rodiče by měli dělat chyby. Praha: Portál, 2010.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.
Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

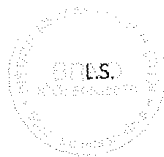
30. listopadu 2010

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2012

V Brně dne 30. listopadu 2010

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

DAGMAR CHMELÍČKOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 21.3.2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledek obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, utváří-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vázného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení cobyžejícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí ke vší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Ústředním tématem této diplomové práce je pojetí výchovy v dnešní rodině. Práce je koncipována jak z historického, tak současného pohledu na rodinu. Dále se zaměřuje na současné způsoby výchovy dětí v rodině.

Obsahem teoretické části práce je přiblížení pohledu na rodinu a její funkce. Věnuje se pojmům rodičovství, způsobu výchovy a výchovným prostředkům. Další část práce je zaměřena na současný pohled na výchovu a na výchovu mezigenerační.

Praktická část práce je tvořena rozborem odpovědí respondentů na předem stanovené otázky v rámci řízených rozhovorů. Hlavním úkolem tohoto empirického šetření byla vlastní verze postojů současných rodičů o jejich rodičovské a výchovné roli.

Klíčová slova:

rodina, funkce rodiny, rodičovství, historický vývoj rodiny, výchova v rodině, způsob výchovy, výchovné prostředky, mezigenerační výchova, současný pohled na výchovu

ABSTRACT

The major subject of this thesis is the educational concept in today's family. This work is conceived from these points of view - historical and present family perspectives. It focuses also on current ways of children raisings within the family. The theoretical part is closer view of the family and its functions. It deals with the concepts of parenthood, upbringing and educational resources. Another part of work focuses on the current view of the education and upbringing of generations. The practical part contains an analysis of respondents' answers to predetermined questions in structured interviews. The key assignment of empirical investigations then is the current parents attitude about their parenting and educational role.

Keywords

family, family function, parenthood, the historical development of the family, education in the family, the way of education, educational resources, intergenerational education, contemporary view of education

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za jeho velmi užitečné metodické vedení a odborné rady, kterými přispěl k úspěšnému vypracování této diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za všestrannou podporu, trpělivost a poskytnutí prostoru pro studium. Dále děkuji všem respondentům, které jsem během svého výzkumu oslovila, bez nichž by praktická část mé práce nikdy nevznikla.

Dagmar Chmelíčková

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1. RODINA	10
1.1. FUNKCE RODINY	12
1.2. RODIČOVSTVÍ	15
1.3. HISTORICKÝ VÝVOJ RODINY	17
1.4. PROMĚNY SOUČASNÉ RODINY	23
2. VÝCHOVA V RODINĚ	26
2.1. ZPŮSOB VÝCHOVY	28
2.2. VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY	34
2.3. MEZIGENERAČNÍ VÝCHOVA	41
3. SOUČASNÝ POHLED NA VÝCHOVU	43
II. PRAKTICKÁ ČÁST	48
4. VÝCHOVA DĚTÍ V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI.....	49
4.1. VÝZKUMNÝ CÍL	49
4.2. STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	49
4.3. PRŮZKUMNÉ METODY	50
5. ROZHOVORY S RODIČI.....	52
5.1. VYMEZENÍ SKUPINY RESPONDENTŮ	52
5.2. STRUKTURA ROZHOVORŮ	53
5.3. INTERPRETACE ROZHOVORŮ S RODIČI	54
5.4. SHRnutí VÝSLEDKŮ ROZHOVORU	75
ZÁVĚR.....	80
SEZNAM LITERATURY	82
SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	86
SEZNAM PŘÍLOH	87

ÚVOD

Výchova se dotýká každého z nás. Stejně jako se v různé míře odlišujeme jeden od druhého, stejně tak se můžeme lišit v našich individuálních způsobech, jakými vychováváme či jednou budeme vychovávat své potomky. Naši rodiče do nás otiskli některé své genetické znaky, předali nám mnohé ze svého chování a ovlivnili nás svými názory, to vše v nás zanechává určitou stopu na způsob výchovy, který jsme zažili ve své rodině. Výchovné styly mohou být přenášeny z jedné generace do druhé.

Zvolit správnou cestu ve výchově není jistě tak jednoduché, jak se může na první pohled zdát, vyžaduje to především mnoho času a trpělivosti. Významným prvním krokem je již to, že rodič začne o výchově dítěte přemýšlet a je ochoten případně změnit své nesprávné postoje, často převzaté ze své vlastní rodiny.

Cílem této diplomové práce je přinést ucelený přehled o současném pojetí výchovy v rodině. Dále zmapovat nové způsoby a prostředky výchovy. Mojí snahou bude zjistit, zda v prostředí mezigeneračního soužití existuje rozdílný pohled na výchovu. Lze tedy říci, že hlavním cílem práce je vnímání a prožívání rodičovství a způsob výchovy z pohledů současných rodičů.

Teoretická část je rozdělena na tři kapitoly. První se zaměřuje na rodinu a její funkce. Pojem rodičovství a pohled na rodinu z historických pramenů. Druhá část přibližuje výchovu v rodině, její způsoby a prostředky. Druhou kapitolu uzavírá mezigenerační výchova. Poslední kapitola je věnována přehledu o současné výchově a o přístupu, jak být dobrým rodičem.

Na teoretickou část práce navazuje část praktická, jež je rozdělena na tři kapitoly. V první kapitole nejprve vymezují výzkumný cíl a výzkumné otázky, zdůvodňují výběr metodologického přístupu. V druhé kapitole popisují výzkumný vzorek a strukturu rozhovoru. Poslední kapitola je věnována autentickým rozhovorům s rodiči a interpretaci výsledků na stanovené výzkumné otázky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. RODINA

„Ostatní věci nás mohou změnit, ale začínáme a končíme s rodinou.“

Anthony Brandt

Velmi dobře je znám výrok o tom, že rodina je základní jednotkou lidské společnosti. Rodina není jen důležitým prvkem lidské společnosti, ale především je základním místem a útočištěm každého člověka. Rodina tak umožňuje a zprostředkovává jednotlivci místo opory a svobody k tomu, aby se jednak s rodinou mohl ztotožňovat, ale i budovat a zachovávat si svoji vlastní osobní odlišnost. To by rodina měla nabízet a současně respektovat.

„Přes všechny problémy a peripetie, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel.“¹

Definovat rodinu se zdá být úkolem snadným, zdánlivě jednoduchým, ale společností běžně užívaný pojem rodina je velmi těžké vymezit. V odborné literatuře můžeme nalézt mnoho přístupů, které se o to v rámci svého oboru snaží, ale jedna zastřešující definice není. Na rodinu lze nahlížet z mnoha odlišných pohledů.

Rodina, jak jí definoval **Kramer**, dle mého názoru odpovídá současným proměnám společnosti. **Kramer** vymezuje rodinu jako *“skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou i budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.”²*

V literatuře je pak možné nalézt řadu různých definic rodiny. Zákon o rodině č. 94/1963 ve znění 315/2004, rodinu nijak nevymezuje, i když leccos bychom mohli dovodit z jeho jednotlivých částí: (1) manželství, (2) vztahy mezi rodiči a dětmi a (3) výživné. Dle

¹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 7.

² SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 173.

výkladu zákona je hlavním účelem manželství založení rodiny a řádná výchova dětí. Rodiče a děti mají mezi sebou určitá vzájemná práva a povinnosti.³

Podle psychologického slovníku můžeme rodinu definovat jako „*společenskou skupinu spojenou manželství nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí*“.⁴

Dle **Malacha** se v základním pojmosloví při definování rodin můžeme setkat s tímto rozlišením podob rodiny:

- podle počtu společně žijících generací může být rodina **základní** (nukleární), kterou tvoří matka, otec a jejich děti a **širší** rodina, představuje rodinu, kterou tvoří ještě kromě rodičů a dětí například prarodiče nebo jiní příbuzní,
- podle kritéria podílu rodičů na výchově dětí rodina **úplná**, která se skládá z obou rodičů a jejich dětí a **neúplná**, kde následkem rozvodu, úmrtí aj. chybí jeden z rodičů,
- podle společenské adekvátnosti výchovného působení může být **funkční**, kde dochází k naplňování funkcí a uspokojování potřeb všech členů, **afunkční**, kde dochází k poruše jedné nebo více funkcí a **dysfunkční**, kde dochází k dlouhodobému narušení funkcí rodiny a kde je ohrožena socializace dítěte,
- podle vyváženosti, provázanosti a komplexnosti naplňování funkcí může být **integrovaná**, kde fungují dobré vztahy mezi členy rodin a **dezintegrovaná**, kde dochází k nežádoucím rozporům zejména mezi rodiči, ale také mezi rodiči a dětmi,
- podle trvalosti příznaků fungování rodiny může být **stabilní**, která vykazuje kladné nebo záporné vlastnosti pro dlouhé období nebo **nestabilní**, která se projevuje značnými výkyvy a proměnami svých kvalit v kladném i záporném významu.⁵

Přirozená rodina otevírá svůj domov dalším členům širší rodiny. Lásky a péče rodičů k malým dětem se odráží v péči a lásce, kterou dospělé děti věnují svým stárnoucím rodičům. Skutečně rozvinutá rodina zahrnuje tři i více generací. Taková rodina se dokáže o sebe postarat. Každá generace je článkem nepřerušovaného řetězce, který sahá od minulých staletí ke staletím budoucím.

³ ZÁKON O RODINĚ č. 94/1963 ve znění 315/2004. Dostupný na http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf.

⁴ HARTL, P., HARTLOVA, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.

⁵ MALACH, Josef. *Teorie výchovy pro pedagogické studium*. Ostrava, 2007. s. 66.

Tím důležitým článkem, který jednotlivé členy v rodině spojuje, jsou **vztahy**, jež jsou regulovány citem. Podle **Satirové** je právě rodina místem, kde se mezilidské vztahy formují. Právě vztahy budují pocit příslušnosti a dělají rodinu skutečnou rodinou. Důležité je tyto vztahy vytvářet, pěstovat a udržovat na takové úrovni, aby v rodině bylo zaručeno harmonické prostředí, které povede k vyrovnanému soužití všech členů a náležitě výchově dětí.⁶

1.1. Funkce rodiny

Základní funkce rodiny se měnily spolu s jejím vývojem a s proměnami naší společnosti. Podstata samotných funkcí přetrvává dodnes, změnil se pouze způsob jejich plnění. To, jak rodina plní své funkce, se následně odráží v jejím fungování.

Za základní funkce současné rodiny považujeme tyto funkce:

- **Biologicko-reprodukční,**
- **Ekonomicko-zabezpečovací,**
- **Výchovnou (nebo socializačně výchovnou),**
- **Emocionální,**
- **Relaxační a regenerační.**

- **Biologicko-reprodukční (sexuální)**

Tato funkce má zabezpečovat reprodukci lidské populace, udržení života. Může se sice uplatňovat i mimo rodinu, ale pouze v rodině nabývá svůj plný význam: nejde totiž jen o to přivést dítě na svět, ale také mu zajistit potřebné podmínky pro život a jeho další vývoj.⁷

- **Ekonomicko-zabezpečovací**

Tato funkce se vztahuje na všechny členy rodiny, nikoliv jen na dítě. Dříve byla důležitá především výrobní složka rodiny. Nyní je rodina ve své podstatě především spotřební jednotkou, ačkoliv určité prvky výroby si dnešní rodina stále udržuje (např. úklid, příprava stravy, nejrůznější domácí činnosti, které jsou v domácnosti nutné). **Satirová** uvádí, že: „zabezpečovací funkce se netýká jen oblasti materiální, ale postupně přechází do oblasti sociální, duševní až duchovní.“⁸ Členům rodiny má tedy poskytovat životní jistoty.

⁶ SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*, Praha: Práh, 1994. s. 25.

⁷ DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999. s. 9.

⁸ DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999. s. 93.

Langmeier a Krejčířová nazývají tuto funkci hospodářskou a uvádějí, že v dnešní společnosti je značně oslabena.⁹

- **Výchovnou (nebo socializačně výchovnou)**

Výchovná funkce spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o něj a jeho výchovu. Důležité je porozumění jeho vývoji a potřebám, rozvíjení dispozic a schopností dítěte. Rodiče by tak měli činit s vědomím nejlepšího zájmu a prospěchu dítěte. Rodina by dítě měla naučit překonávat nepříznivé životní situace.

- **Emocionální funkce**

Emocionalita se stává nejdůležitějším faktorem rodiny. Je důležitá, jak pro děti tak pro dospělé, i když v různé podobě. Životní jistoty moderní rodiny spočívají více ve vnitřních vztazích než ve vnějších vazbách. Proto se emocionální funkce rodiny dostává, co se významu týče, do popředí. Při trvalém neuspokojení potřeby lásky, pozornosti, absenci emocionálních a sociálních vztahů může dojít až k psychické deprivaci. Nedílnou součástí emocionální funkce rodiny je i funkce sociálně podpůrná. Ta vystupuje do popředí zejména v období krize či nemoci v rodině.¹⁰

- **Relaxační a regenerační**

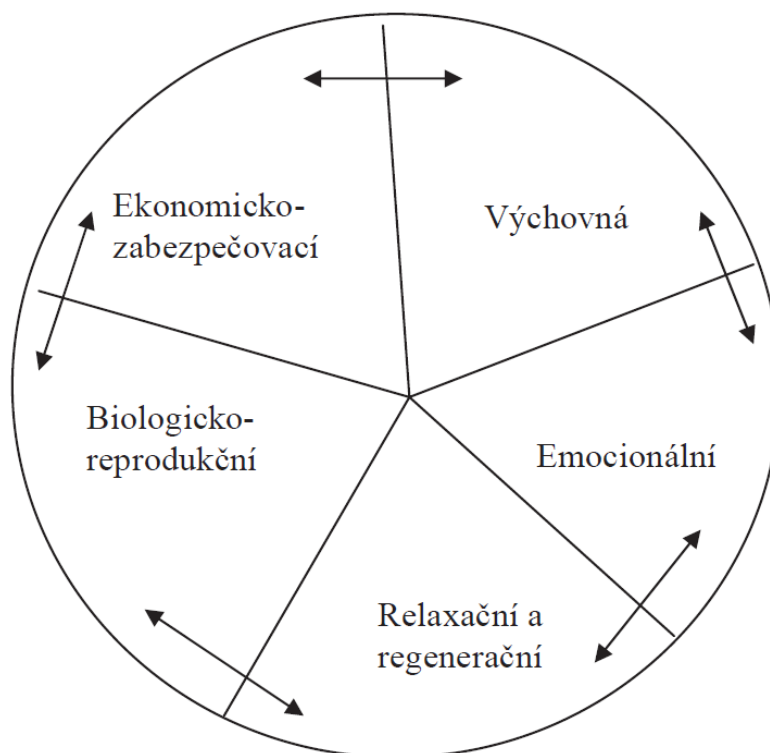
Posledně jmenována funkce rodiny, jak jí uvádí **Malach**, usiluje o aktivní využívání volného času, nejlépe zapojením se do společenských, sportovních nebo jiných zájmových aktivit, ale sebeobslužných a volnočasových aktivit, které vedou ke zdravému životnímu stylu.¹¹

Uvedené funkce jsou vzájemně propojeny a jejich efektivní plnění rodinnými příslušníky se podmiňuje. Propojenost funkcí rodiny se pokusíme znázornit i graficky.

⁹ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006.

¹⁰ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006.

¹¹ MALACH, J. *Teorie výchovy pro pedagogické studium*. Ostrava, 2007. s. 67.

Obrázek č. 1: Propojenost funkcí v rodině

Zdroj: Malach J., *Teorie výchovy pro pedagogické studium*

„Rodina ztratila řadu funkcí, které ji dříve udržovaly pohromadě do jisté míry nezávisle na poutu citovém. Měla funkci výrobní, vzdělávací ochrannou, pojišťovací atd.; dnes však rozhodujícího významu nabyly dvě funkce: 1. zajistit citové zázemí všem svým členům a 2. připravit děti pro život v dané společnosti.“¹²

Podle míry naplňování svých funkcí lze rodiny rozdělit na tři typy.

- **Rodina funkční** - naplňuje vhodně všechny funkce a nemá tedy žádné zjevné problémy.
- **Rodina afunkční** - (problémová) se sice potýká s potížemi v plnění funkcí, ty ale zásadním způsobem neohrožují rodinný život a vývoj dítěte.
- **Rodina dysfunkční**, která selhává v plnění i těch základních úkolů, což má vážný negativní vliv jak na dítě, tak na celou rodinu.

¹² MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. s. 32.

1.2. Rodičovství

Lenderová uvádí, že základy rodinné výchově položil v roce 1693 **John Locke** ve spisu „*Několik myšlenek o výchově*“ napsal, že výchova dětí je smyslem rodinného života.¹³ Dnes nad tím téměř nikdo nepochybuje, ale společnost musela ujít dlouhou cestu, než jsme se dostali k dnešnímu pojetí rodičovství a dětství.

Narozením dítěte se z muže a ženy stává otec a matka, oba se ujímají rodičovských rolí, ve kterých setrvávají do konce svého života. **Možný** označuje přechod k rodičovství za nejvýznamnější přechod v cyklu rodiny a snad i v celém průběhu života. Dodává, že přechod k rodičovství je přechodem zlomovým, protože dítě přijde na svět ze dne na den, což zcela změní život manželského páru.¹⁴ Rodičovství je velkou životní zátěží, i když také pro rodiče představuje zdroj psychosociálního obohacení¹⁵ a přináší určitou společenskou hodnotu.¹⁶

Správné definování role ženy a muže není jednoduché, vždy závisí na úhlu pohledu každého z nás. Tradičním úkolem muže bylo živit rodinu a hlavním úkolem ženy péče o rodinu a domácnost. Mnohé rodiny takto fungují do současnosti, avšak stává se, že tento model je spíše přežitkem a současné rodiny jsou spíše založené na jiném uspořádání a jiných principech. V dnešní době se role ženy a muže víceméně střídají, prolínají a doplňují. Záleží, na jakém modelu se partneři domluví a jak jim to vyhovuje. Domácnost již nebývá záležitostí pouze ženy, ale s mužem se většinou dělí. Ženy jsou častěji zapojeny do pracovního procesu a zajišťují pro rodinu přístup finančních prostředků jako muž.

Rodičovská role má tři roviny:

1. *přímou interakci rodiče s dítětem* (krmení, koupání, hraní, učení atd.),
2. *dostupnost rodiče*, která se vyjadřuje zpravidla prostorovou blízkostí,
3. *zodpovědnost za dítě*, která vyžaduje trvalou identifikaci s tímto požadavkem.

¹³ LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha:Paseka, 2006.

¹⁴ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 85.

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. s. 120.

¹⁶ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996.

Role otce

Tradiční role otce v rodině spočívá v jeho zajištění rodiny po stránce finanční, předávání hodnot, norem a zkušeností svým potomkům a v neposlední řadě v autoritě, kterou pro své děti představuje. Otec by měl se svými dětmi i ostatními členy rodiny trávit svůj volný čas, vytvářet si silné emocionální vztahy založené na pomoci, otevřenosti a rovnosti a zároveň by se měl zapojovat do péče o děti a případně i domácnost. Tradiční podoba otce silně souvisí s pracovní sférou, v níž vydělává peníze potřebné pro zajištění rodiny i chodu domácnosti.

Můžeme se tedy setkat s muži, kteří tuto svou činnost pokládají za součást svého rodičovství a přispění rodině. Zároveň však platí, že čím více společného času prožívají děti se svým otcem, tím méně se otec realizuje v pracovní sféře a o to méně přispívá k finančnímu zajištění rodiny. Na otce v současné době tedy působí dvě částečně protichůdné normativní oblasti: tradiční otcovské role a moderní otcovské role. Jsou tak nuceni volit mezi určitými způsoby chování, vyplývajícími z protichůdných norem a volit tedy svůj osobitý přístup k roli otce.¹⁷

Role matky

Tradiční role matky spočívá v péči o domácnost, má bytí dobrou hospodyní a matkou. Ženě se přisuzuje umění taktiky a rodinné diplomacie, a její životní náplní je péče o rodinu. Zatímco v tradičních společnostech je mateřství bráno jako samozřejmé, celoživotní poslání ženy, jemuž je podřízeno vše ostatní, v soudobé kultuře jde jen o etapu života, kterou žena věnuje dítěti, a která je přerušena jejím reálným pracovním životem, k němuž se později hodlá vrátit.

Dnešní matky chtějí zvládnout práci a mateřství současně, touží se věnovat svému profesnímu růstu, vlastním zájmům a současně být dobrou matkou. Z toho logicky plyne velká zátěž a s ní spojený pocit viny, který matky často cítí, protože nemohou být dokonalé ve všech rolích. Matky obviňují samy sebe z nedostatečnosti a mají pocit, že ve své rodičovské roli selhávají. Tento problém mají většinou vzdělané ženy, které mají za sebou úspěšnou kariéru a chtějí být co možná nejúspěšnější matky. Od žen se očekávají pravé mateřské city, jako jsou pocity naplnění, štěstí z mateřství a uspokojení z času stráveného s dítětem. Moderní žena je nejen sama ekonomicky zcela nezávislá, ale zajišťuje ekonomickou stránku

¹⁷ PORTLÍKOVÁ, E. *Bytí otcem – role otce v současné rodině: diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd, 2013, 106 l. 1. příloh. Vedoucí diplomové práce Mgr. Klára Šedová, Ph.D. s. 39.

rodiny stejně jako muž, „zná svět“ právě tak dobře jako on, protože žije ve stejném světě, ve světě společenské práce a společenských vztahů.

Zejména mladí rodiče hledající nové modely a obsahy svých rolí mohou zažívat vnitřní konflikt mezi poselstvím ze své původní rodiny, v níž zažili tradiční rozdělení rodičovských rolí, a hledáním své vlastní rodičovské identity. V nově vzniklé rodině tak muže docházet nejen ke konfliktům mezi rolemi partneru, ale také mezi modely rodičovství obou jedinců z jejich orientačních rodin. Tyto rozdílné zkušenosti spolu s mnohdy odporujícími informacemi o výchově prezentovanými médii vedou k významnému znejistění dnešních rodičů. Tato nejistota je mnohdy podporována také tím, že současným mladým rodičům chybí přímá zkušenost s malými dětmi. Rodiče jsou tak nuceni přijímat výchovné názory či představy o výchově ze širšího okolí. A tím jsou postoje a názory prezentované v televizních pořadech, denním tisku, ale i ve velkém počtu příruček o výchově dětí.¹⁸

1.3. Historický vývoj rodiny

Rodina je zajisté *nejstarší lidskou společenskou institucí*, která se mění ruku v ruce se společností a úroveň společnosti má také na rodinu zásadní vliv. Prakticky neexistuje žádný typ společnosti, který by nestavěl na rodině jako na svém základním článku. Rodina je institucí, která byla považována za snad nejstabilnější produkt civilizace, výzkumy však bylo prokázáno, že rodina v průběhu svého vývoje prošla řadou proměn (co do velikosti, významu, začlenění ve společnosti), které mají vliv jak na samotné členy rodiny, tak na proměny vztahů ve společnosti. Z vývoje, kterým si rodina prošla v průběhu uplynulých staletí, je možné rodinu rozdělit na tradiční a moderní, případně také postmoderní.

Vznikla v pradávných dobách, kdy člověk byl mezi velkými živočichy velmi nedokonalým tvorem a jeho mládě přicházelo na svět tak málo připravené, že pečovat o ně a chránit je v úzkém, intimním společenství ženy a muže a případně dalších blízkých lidí byla prostě životní nutnost, základní podmínka pro jeho přežití.¹⁹

¹⁸ PORTLÍKOVÁ, E. *Bytí otce – role otce v současné rodině: diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd, 2013, 106 l. 1. příloh. Vedoucí diplomové práce Mgr. Klára Šedová, Ph.D. s. 40.

¹⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994.

Vývoj rodiny

Vývoj rodiny začíná již před 10. tisíc let př. n. l. v období *pravěku*. Archeologie může doložit, že lidé žili ve skupinách, pokrevně spřízněných. Pravěcí lidé se živili hlavně sběrem, lovem nebo rybolovem, případně pastevectvím. Práce se účastnili všichni členové rodu. Zřejmě tyto skupiny byly tzv. klany, to znamená, že sdílely stejný kult, obývali stejné místo. Platila zde pravidla klanů, který byl řízený radou starších, povoloval sňatky atd.

Muži zajišťovali obranu, lov a hrubé práce. Jednalo se o rodiny malé (lovecké, sběračské), s malou porodností, s dlouhou dobou kojení. Matka má na starosti 1 dítě – nezvládla by transport více dětí a také kojení a životní podmínky přispívali jako antikoncepce či regulace počtu potomků.

V době před 8. tis. lety př. n. l. dochází ke zlepšení klimatu, které dovoluje rodině, aby se usazovala déle na jednom místě (zkoušeli pěstování, chov). Jakmile vznikla trvale obydlená sídla, rozvíjí se obchod, řemesla a vojenství. Společnost se majetkově diferencuje. Vedoucí postavení získávají muži a to až do našeho století. Počet dětí v rodině stoupá.

V další období tzv. *předklasickém (homérském)*, které je datováno na 1000 až 700 let př.n.l. byla společnost organizována podle širších rodů. Rod (genos) byl soubor rodin, jejichž muži odvozovali svůj původ od společného předka, uctívali ho a používali jeho jméno. Rod měl krále, který byl představitel kultu a nejvyšší politik a soudce. Rodina byla patriarchální (hlavní slovo měl muž), ale i přesto měly ženy větší volnost. Mohly se pohybovat na veřejnosti bez doprovodu, účastnit se rozmluv, dělat všechny obvyklé domácí práce (kromě přípravy masa). Muži a ženy se oddělovali při jídle, po skončení jídla si mohly ženy přisednout.

Mužům se tolerovaly konkubíny, většinou otrokyně. Levobočci mohli být uznáni otcem za legitimní potomky, pokud manželka neporodila syna. Před svatbou se slušelo, aby se o dívku ucházelo více nápadníků (pořádaly se pro mě soutěže – řečnické, taneční, atletické, pěvecké). Otec dívky vybral nejlepšího. Otec dává dceři věno, to dostává zpět, pokud je manželem zavržena.

Rodina ve starověkém Římě. Kolem roku 450 př. n. l. sestavovali Římané svůj první právní kodex (tzv. Dvanáct desek) – prohlášení důležitosti rodiny.

Staré římské právo odlišovalo 2 druhy sňatků:

- PŘÍSNÝ – přechází nevěsta z péče otce do péče manžela, tento sňatek mohl být vykonáván buď obřadně – snědením koláče v přítomnosti kněží nebo neformálně, ročním soužitím ženicha a nevěsty nebo prodejem nevěsty ženichovi,
- VOLNÝ – žena zůstává v péči otce (s majetkovými, dědičnými i jinými právními následky).

Ženy pracují jako švadleny, písařky dokonce i lékařky. Nikoliv však v oblasti práva a bankéřství, to bylo zakázáno zákonem. Pouze majetné ženy spravovaly svůj majetek. Na rozdíl od žen v klasickém Řecku se prosazovaly i v politice. Postupně zanikají staré formy manželství (demoralizace). Císař Augustus se snaží o vydání legislativy – povinnost uzavřít sňatek, zvýhodnění rodiny, v které bylo více dětí, trestání cizoložství. Snahy o emancipaci ženy – reakce mužů ostrá. Ženy byly pokutovány či vypovídány do vyhnanství. Bylo zde více rozvodů žen v Řecku, krátká manželství založená pouze za politickým či ekonomickým zájmem, málo potomků.²⁰

Rodina ve středověku

Po příchodu Slovanů na naše území okolo 5. st. n. l., žili v malých vesnicích a hradištích chráněných dřevěnými palisádami. Provozovali zemědělství. Slovanská rodina byla patriarchální, nicméně v pohanské době mohli mít význační mužové více žen (př.slovanský vůdce Sámo původem Frank měl 22 synů a 15 dcer s 12 manželkami). Mnohoženství (polygamie) bylo povoleno mnoha staršími společnostmi, ale bylo vesměs výsadou bohatých a mocných. U východních Slovanů je doloženo soužití ženy s více muži.

Je doloženo tzv. SNACHOČESTVO – sňatek vykonaný otcem ženicha v zastoupení až do jeho plnoletosti. Existují zprávy o tzv. „*jarních oslavách plodivých sil přírody*“ – pohanské svátky s velmi volnou sexuální morálkou.

Křesťanství bojuje proti mnohoženství. Břetislav II. 1039 vydal nařízení zapovídající mnohoženství. Cizoložství s vdanou ženou mohlo být trestáno znetvořením nebo smrtí, prodáním do otroctví. Svobodnou ženu mohl muž milovat a zařadit ji mezi své ženy nebo konkubíny.

Křesťanství podporuje rodinu, ovšem na druhé straně může být křesťanská víra důvodem k rozchodu. Boží království je rodině nadřazeno, kdo se zasvětil Bohu, má žít v

²⁰ KABELKA, V. *Životní styl současné rodiny: diplomová práce*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 2009. s. 13.

celibátu. Celá rodina se má orientovat na Krista, je celoživotním závazkem, naplněním života, ale ne konečným – je příležitostí, možností, jak se spojit s Bohem. Hlavním úkolem rodiny dle křesťanství je zplodit děti. Sexuální obcování bez účelu rozšíření rodiny je hříšné, vše co reguluje počet dětí také.

Společnost je především závislá na zemědělství, většina obyvatel žije na venkově. Živelné pohromy či nemoci redukuje obyvatel na polovinu. Průměrný věk byl oproti dnešní době poloviční. Také se odkládají děti, teprve na konci středověku však vznikají první nalezince. Potraty jsou pravděpodobně hojné, církve vydává protipotratové prohlášení. Děti se připravují na svá povolání především v jiných rodinách. Dětství díky tomu trvá asi tak do osmi let. „*Trvá vedoucí postavení muže a podřízená role ženy, vysoká oddělenost mužské a ženské role, necitelnost vůči nenarozeným nebo čerstvě narozeným dětem, vázanost rodiny na majetek (dům, hospodářství). Rodina je nejen společenskou jednotkou, je i jednotkou výrobní a institucí výchovnou.*”²¹ Rodiny jsou vícegenerační a velké (běžně tři generace).

Ke konci středověku se prosazuje tendence k oddělenému životu starší a mladší generace – neplatí pro rodiny bohatých. Liší se také život na venkově a ve městě. Ve městech se muž ženil později (30 let), až když byl ekonomicky samostatný. Na vesnici se muž ženil brzy (20 let), aby rodinu obohatil o pracovní sílu ženy a dětí. Muži mají vedoucí postavení, žena roli podřadnou.

Novověká rodina

Od počátku 18. století, kdy docházelo k transformaci tradiční společnosti ve společnost **moderní** nebo také **industriální**, vztahy v rodině i její funkce prošly mnoha změnami. V této době vzrůstá kritika odkládání dětí do nalezinců, posílání malých dětí do učení do cizích rodin, popř. internátů. Postupně se narušuje patriarchy (prosazují se myšlenky emancipace žen), nicméně muži stále mají pevnou sociální roli. O narušeném patriarchy mluvíme až do současnosti. Už v době renesance byla ženám dostupná některá povolání → prodávaly plátno, obchodovaly s kořením, šily.

Hnutí za „ženská práva“ označujeme pojmem *feminismus*. Můžeme ho obecně označit za ideologii, která se snaží prosazovat rovnoprávnost žen ve společnosti, usiluje o překonání

²¹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1997, s. 27.

útisku, marginalizaci žen a změnu doposud mužsky utvářených společenských struktur. Směřuje k dosažení politické, ekonomické a sociální rovnosti pohlaví. A naprostou rovnost mužů a žen před zákonem a také zcela svobodnou *volbu manželského partnera*, určenou pouze citovou náklonností. Citové potřeby členů rodiny byly v tehdejší společnosti podřízeny hospodářským zájmům.

Od poloviny 18. století až do druhé poloviny 19. století, tzn. v **období konstituování moderní společnosti**, nebylo otevřené projevování citu v rodině ničím obvyklým. „*Dětem se zpívalo, vyprávěli se jim pohádky, ale hlazení, líbání, chování v náručí či na klíně, se příliš nepřestovalo.*“²²

Ženy byly s krátkými přestávkami na mateřství zapojeny do pracovního procesu, nesly na sobě nutnost ekonomického zajištění svých dětí. Jejich osobní zkušenost vycházela z bezohledného vykořisťování, nestability dělnických rodin, vysoké dětské úmrtnosti a pracovní úrazovosti. Osvobození od manžela, také často podléhajícího patriarchálním vzorcům chování, pro ně nebylo východiskem. Nepřítelem nebyl muž a vnitřní uspořádání rodiny, ale společenský řád, který jim přisoudil ekonomicky i sociálně živořící roli.

Sociální reformátoři **19. století** byli převážně konzervativní a propagovali zidealizovanou patriarchální rodinu. Živitelem zde byl muž a na základě této skutečnosti výhradně sám rozhodoval o všech podstatných i méně podstatných záležitostech týkajících se života rodiny. Vztah mezi manželi byl již založen na představě romantické lásky. Nešlo tedy jen o akt spojování majetků, ale význam byl přikládán i osobním vztahům. Kritické analýzy hovoří o tom, že v tomto modelu rodiny často docházelo k útisku žen a dětí a pokrytecké vnějškové monogamii (např. muž měl vedle rodiny i milenku nebo docházel do nevěstince). Pro celou řadu konzervativních myslitelů ale zůstává buržoazní rodina vzorem. Radikální socialisté (Marx, Engels, Bebel a další) byli fascinováni vizí revoluce, která měla odstranit vykořisťování člověka člověkem. Chtěli odstranit neutěšené poměry v proletářských rodinách často rozvrácených alkoholismem a bídou. Sociálně spravedlivý stát měl pomoci také rodině a pečovat bez rozdílu i o svobodné matky a jejich děti.²³

²² LENDEROVÁ, M. a spol. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 167.

²³ KABELKA, V. *Životní styl současné rodiny: diplomová práce*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 2009. s. 13.

Změny v **průběhu 20 stol.**, které ovlivňují rodinu. 30. léta jsou dobou mezi dvěma světovými válkami. U nás jsou obdobím velkých nadějí, rozkvětu, průmyslového rozvoje, ale na konci této dekády také dobou velkého zklamání. Většina mužů musela naverbovat do armády a velké množství z nich se již bohužel nikdy nevrátilo zpět domů. V průběhu tohoto období rodina přežívala jen s vypětím sil. Všechny povinnosti byly na matce, která se musela postarat o svoje děti. V poválečném období dochází ke zlepšení.

Dne 10. 12. 1948 v New Yorku, byla vyhlášena Všeobecná deklarace lidských práv: ve jménu uznání „důstojnosti vlastní všem členům lidské rodiny“ (odstavec 1, článek 16 a článek 30) se prohlašuje, že „rodina je přirozený a základní prvek společnosti a má právo na ochranu ze strany společnosti a státu“.²⁴

Demografové zaznamenali v **50. letech 20. století** baby-boom. Hospodářské poměry se rychle zlepšovaly a rostl blahobyt rodin. V druhé polovině 20. století došlo k celé řadě socio-kulturních změn, které měly velký dopad na strukturu a vztahy v rodině. V 60. letech byla vynalezena hormonální antikoncepce, popularitu mezi mladou generací si vydobylo hnutí hippies s představou volné lásky a konzumace drog.²⁵

Ve vývoji společnosti nastala nová éra, kterou označujeme jako **postmoderní**. Ve vztahu k rodině ji **Možný** charakterizuje těmito znaky:

- a) „*hodnotová diskontinuita mezi rodiči a dětmi, plynoucí z větší hodnotové závislosti dětí na masmédiích nežli na rodičích,*
- b) *nestabilita v párovém životě, jež se odráží na vzestupu rozvodovosti a nesezdaného soužití,*
- c) *systematická demolice konceptu rodinného hnízda nukleární rodiny v nové liberalizaci žen.*“²⁶

Úloha muže a současně otce klesá také ve významu hlavního vychovatele svých dětí. Tuto funkci postupně přebírají nově zakládané jesle, mateřské školy, základní školy, družiny, mládežnické organizace. Rodiče, jelikož musí oba pracovat, jsou tak nuceni své děti do těchto

²⁴ Usnesení č. DE01/48 Valného shromáždění OSN Všeobecná deklarace lidských práv Schváleno (Vydáno): 10. 12. 1948
Účinnost od: 10. 12. 1948 <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/de01-48.htm>

²⁵ KABELKA, V. *Životní styl současné rodiny: diplomová práce*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 2009. s. 15.

²⁶ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Slon. s. 232.

zařízení posílat. Čím dříve jde matka od svých dětí do zaměstnání, tím více je vládnoucím režimem vychvalována a uznávána. Díky tomu se ovšem zmenšil rozsah rodičovské kontroly nad jednáním dětí, zmenšovala se autorita rodičů, měnily se vztahy v rodině. Bohužel tyto výchovné organizace na rozdíl od rodiny zbavené konfliktů vychovávaly spíše osobnosti intelektuálně chudší a citově méně vyrovnané. Děti byly zbaveny péče matky, která je nucena pracovat, právě v době, kdy je to nejvíce potřeba – když se formuje jejich osobnost. Děti jsou tak zbaveny atmosféry citové oddanosti, důvěry a působení rodičů.

Jak je patrné z výše popsaného historického vývoje rodiny, každé jednotlivé období navazuje a determinuje každé nadcházející. Nelze proto předpokládat, že by transformace rodiny již byla ukončena. Naopak, rodina se stále vyvíjí a podléhá vlivům kulturního, sociálního i ekonomického prostředí a zároveň je skrze demografické procesy vystavena vlivům jiných kultur a tradic.

1.4. Proměny současné rodiny

Ve společnosti velice často slyšíme o tom, že se současná rodina nachází v krizi nebo že žijeme v době, která rodině nepřeje. Současní sociologové hovoří o proměně rodiny a upozorňují na demografická data týkající se poklesu počtu uzavřených sňatku, jejich odkládání do pozdějšího věku, poklesu porodnosti a odkládání založení rodiny do vyššího věku, nárůstu neúplných rodin, nesezdaného soužití a zvyšující se rozvodovosti.

Současná rodina je rodinou zaměstnané ženy. Zaměstnání ženy je stále ještě ekonomickou nutností, málokterá rodina by dnes vystačila s jedním platem. Žena je tím pádem přetížena požadavky práce a domácnosti, je v rodině častěji nespokojená než muž. Žena čeká od muže kromě podílení se na domácnosti i citový souzvuk, vztahové porozumění. Muž má v práci větší zodpovědnost, více podřízených a lepší platové podmínky. Žádá od ženy, že ona jeho pracovní zaujetí bude chápat a podporovat.²⁷ Ženy se začali více zajímat o možnosti svého kariérního růstu a zakládání rodiny se posouvalo stále do pozdějšího věku. Dochází ke změně životních podmínek obyvatelstva. Mladí lidé více cestují, podnikají a také se více zaměřili na své vzdělání.

²⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 32.

S tím souvisí i to, že je silně narušena integrita rodiny. Oba dva (otec i matka), vydělávají, vytrácejí se společné aktivity a společně strávený čas. Stále méně se objevují chvíle, kdy se rodina setkává s cílem popovídat si, sdělit si své radosti a starosti dne. Mění se celý způsob života rodiny. Změna hodnotových orientací.

Charakteristiku současné rodiny definuje **Kraus a Poláčková** následujícím způsobem:

1. *Množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce.* V plné kompetenci rodiny zůstaly pouze některé z nich.
2. *Oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu,* vytváření manželských rodin je tak provázáno značnou volností. Legalizace partnerského soužití není nutnou podmínkou rodinného života, zvyšuje se podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavření manželství.
3. *Snižuje se stabilita rodiny.* Dochází k nárůstu rozvodovosti.
4. *Mění se celková struktura rodiny.* Klesá nejen počet dětí v rodině, ale omezuje se také vícegenerační soužití. Narůstá počet osob žijících v jednočlenných domácnostech
5. *Rozvoj zaznamenává antikoncepce a plánované rodičovství.*
6. *Prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí.* Delší je též doba, po kterou žijí rodiče s dětmi ve společné domácnosti. Vzrůstá tak socializační dosah mladé generace na starší příslušníky rodiny.
7. *K proměnám dochází v organizaci rodinného cyklu.* Rodiči se stávají osoby ve vyšším věku, děti se začínají rodit teprve po určité době trvání manželství či partnerského soužití. Prarodiči se tak stávají stále starší osoby, které jsou však vzhledem ke změnám v důchodové praxi velmi často ještě zapojeny do pracovního života.
8. *Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu,* v důsledku toho se zkracuje čas strávený s dětmi a ostatními členy rodiny. Vedle nedostatku času vyvstává též problém způsobu jeho trávení. V této situaci vzniká například otázka užívání médií v současných rodinách.
9. *Přibývá dvoukariérových manželství,* v důsledku růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti a tím i zaměstnanosti žen.

Spolu s těmito faktory potom působí celá řada dalších, jako například demokratizace a také desintegrace rodinného života, důsledky urbanizace a bytová politika, otázky proměn životního způsobu a další.²⁸

Současná společnost neustále zvyšuje nároky na člověka, např. v profesi, na rodinu je přenášena celá řada funkcí, které dříve plnila společnost, dochází k rozvoji telekomunikačních technologií, šíření různých deviantních jevů a celkově se zvyšuje odpovědnost za vlastní život. Lze předpokládat, že 21. století bude toto tempo ještě stupňovat. Požadavky společnosti bude muset tedy reflektovat i výchova. ***Pro další vývoj společnosti je zásadní otázka hodnot a utváření hodnotového systému.***

Docent **J. Malach** přidává k **nejvýznamnějším změnám** následující:

- Mění se strukturou rodiny, omezení vícegeneračního soužití,
- proměny v organizaci rodinného cyklu,
- zvyšující se nároky na čas strávený s rodinou,
- nerespektování dočasných priorit rodiny zvláště v rodinách s malými a předškolními dětmi. Vedle nedostatku volného času vyvstávají i otázky kvality jeho trávení. Problém vidí v užívání médií v současných rodinách, působení převážně masových komunikačních prostředků.²⁹

²⁸ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 83 – 84.

²⁹ MALACH, Josef. *Teorie výchovy pro pedagogické studium*. Ostrava, 2007. s. 66.

2. VÝCHOVA V RODINĚ

Výchova je všeobecně v psychologii pojímána jako působení jednice, nejčastěji dospělého, na jednotlivce či skupinu pomocí výchovných prostředků a metod. **Jedním ze základních úkolů rodičů je vychovávat své děti.** Takovými výchovnými prostředky jsou podle Čápa například kladení požadavků a kontrola jejich plnění, vysvětlování a přesvědčování, pochvaly a napomínání, odměny a tresty, působení osobním příkladem, činnostmi, využitím vlivu malé skupiny atd. Tyto prostředky jsou pak společně s dalšími vlastnostmi vychovávajícího zastřešeny termínem způsob výchovy.³⁰

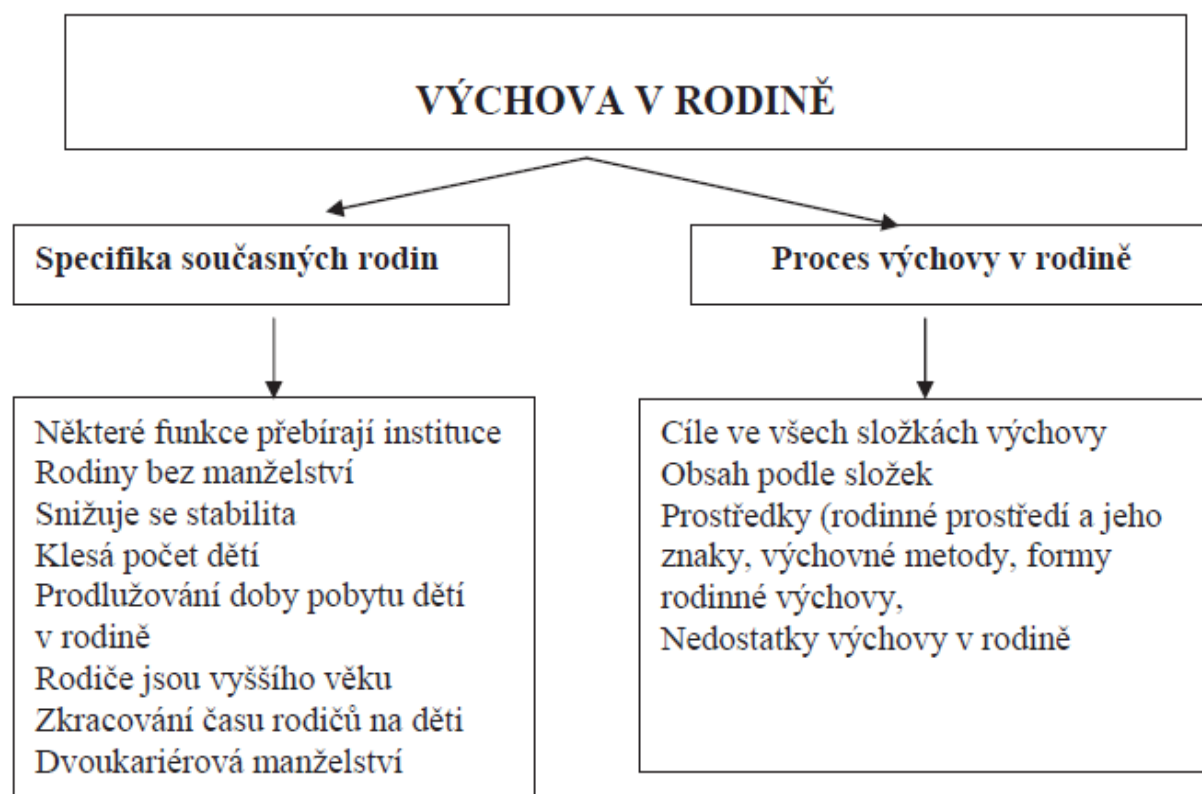
Výchova je proces společensky podmíněný a společnost podmiňující. Výchova odráží znaky společnosti a připravuje pro další rozvoj společnosti. Výchova záleží na tom jaká je společnost a společnost je taková, jaká je výchova. Výchova se promítá do způsobu života, poznamenává charakter rodinného života, způsob trávení volného času, životosprávu, zdravotní stav, profesní dráhu.

Langmeier a Krejčířová uvádějí pro upřesnění pojmu termínu výchova rozdělení do tří významových koncepcí:

- **Normativní** vymezení pojmu výchova: *Výchovou se rozumí takové jednání vychovatele, kterým působí na vychovávaného se záměrem dosáhnout určitého pozitivního cíle (normy) ve vývoji jeho osobnosti. Je zřejmé, že se tu předpokládá určitý hodnotový žebříček vychovatele.*
- **Pojetí výchovy Preskriptivní:** *Pojednává o prostředcích a nástrojích, které jsou vhodné k dosažení stanovených cílů.*
- **Deskriptivní pojetí výchovy:** *Zkoumají se všechny ve skutečnosti nalézané postupy, jichž vychovatelé užívají, ať už vedou k žádoucím či nežádoucím výsledkům. Nehodnotí se tedy, ale popisuje se. Sleduje se i to, jak lze z dítěte vychovat bytost agresivní, panovačnou, sobeckou apod.“³¹*

³⁰ ČÁP J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. s. 62.

³¹ LANGMEIER, Josef. KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 3. vydání. Praha: Grada Publishing, s. r. o., 1998, s. 247.

Obrázek č. 2: Výchova v rodině

Zdroj Malach J.

Výchova v rodině by měla být v souladu s obecnými cíly výchovy. Rodina by se měla podílet na základních výchovných funkcích – individualizační, socializační a multikulturní. Což znamená, že svými specifickými výchovnými postupy bude zpočátku plně utvářet a postupně se spolupodílet s ostatními výchovnými institucemi, na utváření individuálních kvalit jedincem. Výchovou v rodině mohou být plněny cíle ve všech složkách výchovy.

V oblasti **rozumové výchovy** se silně projevuje duchovní orientace rodiny a značně ovlivňuje názory dítěte na svět, jeho vznik a perspektivy. Děti se utvářejí v rodině tzv. kognitivní prekoncepty, jimiž si vysvětlují jevy okolního světa. Děti se učí od raného věku základy mezilidské komunikace a velikost rodinného prostředí závisí i na jeho slovní zásobě, schopnost vedení dialogu, formulace argumentů pro vyjádření názoru.

2.1. Způsob výchovy

*„Způsob výchovy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny, školy atd.) s dítětem. Projevuje se volbou a způsobem užití výchovných prostředků, postupů a metod, tomu odpovídajícím prožíváním a chováním dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělého“.*³²

Způsob výchovy v rodině je součástí životního stylu rodiny, je jeho relativně stabilní charakteristikou a souvisí s řadou spolupůsobících momentů. Způsob výchovy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny, školy atd.) s dítětem. Projevuje se volbou a způsobem užití výchovných prostředků, postupů a metod, tomu odpovídajícím prožíváním a chováním dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělého. A to podstatně ve výchově je emoční vztah k dítěti a způsob výchovného řízení. Tradičně, zjednodušeně se často užívá termínu způsob výchovy k označení *způsobu výchovného působení* dospělých na děti.

Zvolit nejvhodnější výchovné postupy pro vlastní dítě představuje samozřejmě právo i povinnost rodičů. Každý postup má určité přednosti, úskalí i rizika, každý vede k trochu jiným výsledkům. Je však třeba snažit se alespoň částečně sladit vlastní výchovná očekávání a cíle s výchovnými způsoby a prostředky, které používáme. Proto je tak důležité, aby si rodiče ujasnili, co od dítěte očekávají, jak si je představují jako dospělé.³³

Styly způsobu výchovy

Od první poloviny 20. století je známé typologické vymezení stylů výchovy od **Kurta Lewina**,³⁴ který vymezuje autokratický, **liberální** a **demokratický** styl výchovy. Ve většině případů je při výchově uplatňován liberální styl výchovy, někdy přecházející až v určitou míru lhostejnosti. Často tato skutečnost závisí na inteligenci, vzdělání a postavení rodičů.

Při **autokratickém** (autoritativním, dominantním) řízení vychovatel mnoho rozkazuje, hrozí a trestá, málo respektuje přání a potřeby dětí, má pro ně málo porozumění, jednoznačně determinuje žáky svými zkušenostmi, úsudky a rozhodnutími. Je kladen důraz na bezpodmínečnou poslušnost, podřízení dítěte autoritě a uposlechnutí všech příkazů.

³² ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. s. 135.

³³ MERTIN, V. *Výchovné maličkosti*, Praha: Portál, 2011, s. 60

³⁴ PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*, Praha, Grada, 2006. s. 143.

Rodič, případně vychovatel se staví do role vševědoucího, který sám nejlépe ví, co dítě potřebuje. Hodně rozkazuje, hrozí a trestá, na přání dítěte se příliš neohlíží, jeho iniciativu nepřijímá a samostatnost nepřipouští. Typické jsou zákazy, příkazy, striktní vyžadování poslušnosti, odmítání názorů dítěte. Projevy nesouhlasu se trestají. Rodiče se neumějí vcítit do potřeb, chování a prožívání dětí. Nedávají dětem příliš velkou možnost k samostatnosti a iniciativě.

Typickým příkladem jsou rodiče, kteří velmi často používají slova „*musíš*“ a „*nesmíš*“, mají vyhraněné názory na to, co je a není správné, výjimkou nebývá takzvané černobílé myšlení. Zásadní problém nastává, když má takovýto rodič za partnera člověka, který zastává opačný, neautoritativní způsob výchovy.

Autoritativní vedení nabízí dětem oporu a jistotu. Vždycky je tu někdo, kdo ví, co a jak se má dělat. Hlavně děti zvýšeně úzkostně nabídku poměrně bez odporu a rády přijímají. Nebezpečí je ovšem v tom, že na jedné straně zbavuje děti vlastní iniciativy a vede je k pasivitě, na druhé straně může končit v útlaku a vede děti ke vzpouře a zjevné či skryté agresivitě.³⁵

Při **slabém řízení** (liberální výchově) vychovatel řídí děti málo nebo vůbec ne. Neklade přímo požadavky. Pokud vysloví požadavek, nekontroluje a nepožaduje jeho důsledné plnění. Tento styl výchovy je označován také jako *laissez-faire*, klade důraz na ponechání co největší volnosti dítěti bez omezování jeho vlastní aktivity.

Vyznačuje se slabým vedením i řízením. Rodič se o výchovu dítěte příliš nestará, vede děti málo nebo vůbec ne, neklade velké požadavky, a pokud nějaké vysloví, obvykle je nekontroluje. Tento styl výchovy ponechává dítěti až příliš velkou volnost. Děti nemají pravidla, a ještě hůře: nemají pevné hranice, které tolik potřebují k tomu, aby si vymezily prostor působnosti a také prostor své jistoty a bezpečí. Tito rodiče hojně proklamují, že jsou kamarádi, není raritou, že je děti oslovují křestním jménem.

Naprosto typickým příkladem **liberální výchovy** jsou děti působící nevychovaným dojmem, které neposedí, nepočkají, jsou všude a vědí, že si mohou dovolit zlobit. Rodiče na

³⁵ VITALIA www.vitalia.cz [autor: Brejlová Dagmar] [online]. [cit. 2013-02-20]. Dostupné z <http://www.vitalia.cz/clanky/jak-to-dite-vychovas/>.

jejich chování pohlíží s pochopením a lidem, kterým se chování dětí nelíbí, vysvětlují, že je třeba dávat prostor pro rozvoj osobnosti.

Žije-li takovýto rodič s dítětem sám, například po rozvodu, má dítě až příliš velké pole působnosti, nepřiměřeně velký prostor, s nímž neumí nakládat. Děti potřebují, aby je vychovávali rodiče, nikoli kamarádi. A – málo platné – stejně tak potřebují hranice. U tohoto rodiče, který se snaží být pro děti spíš kamarád, považují za nutné upozornit na to, že dítě může mít zmatek v pravidlech; rodiči-kamarádovi se sice dobře říká řada věcí, ale těžko se pak staví na autoritě, bývá obtížné prosazovat tolik zdůrazňované hranice, protože dítě je pojímá značně volně.³⁶

Při **sociálně integračním** (integračním, demokratickém) vedení vychovatel dává dětem přehled o celkové činnosti skupiny a jejich cílech, udílí méně příkazů a podporuje iniciativu, působí spíše příkladem než hojnými tresty.³⁷

Rodič má při **demokratickém** vedení celkem jasně vymezené cíle svého výchovného působení, avšak dává méně příkazů a více podporuje iniciativu dítěte, působí spíše příkladem než tresty a zákazy. Dává dítěti návrhy, nechává ho vybrat mezi několika možnostmi, je přístupný diskusi a má pochopení pro individualitu. Pochopitelně záleží na situaci, určitě nebudeme dávat dítěti na vybranou, jestli chce nebo nechce chodit do školy, ale můžeme diskutovat o tom, kdy si bude psát úkoly.

Demokratický rodič rovněž zohledňuje potřeby dítěte přiměřeně jeho věku. Jak rostou jeho dovednosti v zacházení se svobodou a zodpovědností, tak se rozšiřují i hranice. Rodič dává dítěti odpovídající množství svobody, umožňuje mu samostatně se rozhodovat, projevat názory i přání, a přitom se nezříká rodičovské zodpovědnosti za jeho vedení. Tento styl je považován za optimální styl výchovy v běžných životních okolnostech. Dítě je respektováno jako samostatná bytost s právem se rozhodovat, ale existují zde hranice vymezené rodičem. U tohoto stylu výchovy je třeba dávat pozor na to, aby dítě nebylo zodpovědností přetěžované, aby byla opravdu úměrná jeho věku.³⁸

³⁶ VITALIA www.vitalia.cz [autor: Brejlová Dagmar] [online]. [cit. 2013-02-20]. Dostupné z <http://www.vitalia.cz/clanky/jak-to-dite-vychovavas/>.

³⁷ ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vydání. Praha: UK – Karolinum, 1993. s. 345.

³⁸ VITALIA www.vitalia.cz [autor: Brejlová Dagmar] [online]. [cit. 2013-02-20]. Dostupné z <http://www.vitalia.cz/clanky/jak-to-dite-vychovavas/>.

E. S. Schaefer rozeznává čtyři základní typy rodinné výchovy podle míry kontroly dítěte a míry projevované lásky směrem k němu. Míra kontroly určuje, zda je dítě přísně "řízeno shora" či zda je mu ponechán prostor pro vlastní vyjádření; míra projevované lásky pak určuje, zda je dítě pozitivně přijímáno nebo zda je odmítáno. Následující tabulka č. 1 ukazuje **způsoby výchovy a její důsledky v osobnosti dítěte**:³⁹

autonomie (samostatnost dítěte)	
odmítání dítěte (výchova bez lásky)	akceptování dítěte (výchova s láskou)
Zanedbávající výchova <ul style="list-style-type: none"> • výchovné postupy - nezúčastněnost, lhostejnost, zanedbávání • výsledek u dítěte - odmítání sociálních pravidel, vzpurnost, agresivita 	Demokratická výchova <ul style="list-style-type: none"> • výchovné postupy - svoboda, demokratičnost, mírné zdůvodněné tresty, podpora vědomí sounáležitosti s rodinou a podíl na rozhodování • výsledek u dítěte - aktivita, nezávislost, tvořivost, otevřenost, asertivita, dobré fungování ve společnosti, emoční vyrovnanost, cílevědomost, zdravé sebevědomí
Autoritářská výchova <p>výchovné postupy - vyžadování, autoritářství, diktátorství, tvrdé tresty, přísná disciplína</p> <p>výsledek u dítěte - neuroticismus, problémy ve společenském životě, autoagresivita (agresivita namířená proti vlastní osobě), ostýchavost, svárliвість, neschopnost kompromisů, vnitřní netolerance</p>	Ochranářská výchova <p>výchovné postupy - dobromyslnost, ochraňování, shovívavost, přivlastňování</p> <p>výsledek u dítěte - závislost, poslušnost, podřídivost, malá tvořivost, povolnost, egocentrismus, emoční labilita, nesamostatnost, malá sebejistota, sociální chování typu "kam vítr, tam plášt"</p>
kontrola (řízení dítěte)	

Tabulka č. 1: Čtyři základní typy rodinné výchovy

Zdroj: E. S. Schaefer

³⁹ PETERKOVÁ, E. Psychologické služby, www.psyx.cz [cit .2013-01-25]. Dostupné z <http://www.psyw.cz/texty/vychova-dite-rodina.php>.

V současnosti se upřednostňují dimenzionální modely způsobu výchovy, které vymezují dvě na sobě nezávislé dimenze (dimenzi emočního vztahu a dimenzi řízení) a poukazují jak na význam emočního vztahu dospělých k dětem, který výrazně ovlivňuje. **Jan Čáp** vytvořil „*Model čtyř stylů výchovy*“ (znázorněný v tabulce č. 2). Ve které, uvažuje o rodičích „*odmítajících*“ nebo „*akceptujících*“ a tyto projevy emočního vztahu kombinuje se způsobem výchovného řízení dítěte charakterizovaného mírou požadavků, nároků a jejich kontroly.

RODIČE	ODMÍTAJÍCÍ	AKCEPTUJÍCÍ
NÁROČNÍ A KONTROLUJÍCÍ	AUTORITÁŘSKÝ STYL	AUTORITATIVNÉ VZÁJEMNÝ STYL
NENÁROČNÍ A NEKONTROLUJÍCÍ	ZANEDBÁVAJÍCÍ STYL	SHOVÍVAVÝ STYL

Tabulka č. 2: „Model čtyř stylů výchovy“

Zdroj: Čáp, J.

Výše uvedené styly výchovy jsou vyjádřením celkového způsobu výchovy. Způsob výchovy je vyjádřením obecné a podstatné charakteristiky výchovného působení. V jednotlivých způsobech výchovy je zahrnuta složka záměrného působení, ale také složka působení bezděčného. Jsou zde zahrnuty postoje rodičů, učitelů, vychovatelů na dítě, vzájemné emoční vztahy dospělých a dětí. Způsob výchovy je uceleným souborem postupů, technik, ověřených metod, názorů na člověka, na dítě. Tyto postupy mohou být jasně a zřetelně formulovány, ale také mohou být nevyslovené.

Různé formy způsobu výchovy odlišují podstatně různé formy způsobu výchovného působením různých dospělých. Vysvětlují odlišné reakce dětí na různé dospělé, vysvětlují i odlišné účinky téhož výchovného postupu, prostředku či metody, když jich užívají různí

dospělí, a to ve vztahu k různým dětem, podle toho, na jaký způsob výchovy jsou děti navyklé.⁴⁰

Při veškeré různosti je ovšem nutno mít na paměti několik zásad:

- Děti potřebují vědět, na koho se mohou v té které situaci obrátit. Jestliže v tom nemají jasno, rozeštvávají děti ostatní účastníky situace mezi sebou.
- Dětem musí být jasné, kdo má za co odpovědnost, jinak se nedokážou orientovat.
- Odlišné postoje nesmějí dospělí zneužívat k tomu, aby se dítěti vlichocovali („Já ti dovolím víc...“) nebo aby před dítětem citově snižovali druhé („Já jsem na tebe hodnější než...“). Tím vznikají u dítěte problémy s loajalitou.
- Rozdílné způsoby výchovy je možno praktikovat jen za předpokladu dodržování určitých základních principů, závazných pro všechny zúčastněné. Jestliže například otec vychovává děti ve volném stylu, zatímco matku děti vnímají jako tvrdou a důslednou vychovatelku, může to vést k tomu, že děti rodičů budou využívat a poštvávat je jednoho proti druhému.

Chyby ve výchově

Při výchově se často setkáváme také se škodlivými styly výchovy, které jsou evidentně nevhodné pro vývoj dítěte. Ze všech doposud vytvořených teorií, modelů a typologií stylů výchovy je jasné především to, které jsou nejhlavnější styly nevhodné. **Langmeier a Krejčířová** uvádějí, že se jedná především o následující:

- *„Výchova rozmazlující: Rodiče splní dítěti každé přání a projevují mu až tzv. opičí lásku. I pokud pominu, jak nesmírně náročné je toto chování pro samotné rodiče, nemůžu si nepředstavit, jak se asi takto vychovávané dítě, kterému je vše ihned splněno a ve všem vyhověno, zachová ve chvíli, kdy je později mimo domov konfrontováno s realitou všedního dne a ukáže se, že podobné praktiky mu jinde neprojdou.*
- *Výchova zavrhuující: Rodiče svým chováním dítě citově odmítají ať už otevřeně nebo skrytě. Svě chování ospravedlňují nezbytností kázně. Dítě často z chování rodičů cítí negativní postoje, setkávají se s pocity odmítání a nesouhlasu.*

⁴⁰ ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha, ISV-nakladatelství, 1996.

- **Výchova nadměrně ochraňující (hyperprotektivní):** Rodiče jednájí ve snaze omezit všechna rizika, která dítěti hrozí a brání mu tak v získání nezbytných dovedností a v cestě k vlastní samostatnosti.
- **Výchova perfekcionista:** převažuje úsilí o dokonalost, perfektní výkony nejen doma, ale i ve škole, v zájmových kroužcích, ve sportu. Mnohdy je dítě přetěžováno a jsou na ně kladeny požadavky, které svou náročností neodpovídají jeho věku a mnohdy ani možnostem.
- **Výchova nedůsledná:** Rodič je dle své nálady a stavu jednou mírný jednou přísný, netrvá na jedné již řečeném a nedává dítěti jasná pravidla. Tím ho uvádí v chaos. Velmi často k tomuto dochází vlivem různých stylů výchovy jednotlivých rodičů, jejichž jednání se dostává do střetu. Myslím si dokonce, že například u rozvedených rodičů může být i velmi těžké se podobnému chování ubránit, přestože se rodiče relativně snaží.
- **Výchova zanedbávající, týrající, zneužívající, deprivující:** Jedná se o krajní případy, kdy je dítě ohroženo na zdraví, a to jak fyzickém, tak i psychickém⁴¹.

2.2. Výchovné prostředky

Výchovné prostředky jsou podněty z prostředí, které jsou záměrně uváděny v činnost, aby naplnily představy rodičů o tom, k jakým ustáleným změnám v chování, by jejich dítě mělo dojít. Výchovné prostředky jsou také metodami, regulátory chování. Bývají zakládány jak na vědeckých poznacích, tak i na tradici a zkušenostech. Rodič by měl při využívání výchovných prostředků přijmout zásadu: neměřit vždy a všude všem dětem stejným dílem. Stejný zákrok totiž může každé dítě, v závislosti na jeho osobnosti, situaci a věku, postihnout jinak.⁴²

Výchovné prostředky rozděluje **Střelec a kol.**, na **přímé** a **nepřímé**. Vychovatelé působí na dítě buď přímo, anebo prostřednictvím utváření rodinného prostředí, o kterém již byla řeč. Přímé výchovné prostředky jsou výchovné metody a organizační formy výchovy. Výchovné metody mohou mít podobu požadavků, odměn a trestů, slovního působení či osobního příkladu. Organizační formy rodinné výchovy, které rodiče a prarodiče využívají ve prospěch výchovy svých dětí, jsou následující: pracovní činnosti, herní aktivity, příprava na

⁴¹ LANGMEIER, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada 2006. s. 52.

⁴² ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. s. 75.

vyučování, sportovní činnosti, esteticko-výchovné činnosti, posezení v rodinném kruhu, vycházky, návštěvy apod.⁴³

Autoři **Čáp, Mareš** za výchovné prostředky pokládají: kladení požadavků, odměny a tresty, slovní působení a osobní příklad.⁴⁴ Ve výchově lze volit mezi několika výchovnými prostředky, které je vhodné podle potřeby obměňovat či kombinovat. **Výchova vzorem, výchova vysvětlování, osobní příklad, a odměny a tresty**, právě tyto prostředky výchovy považují za důležité a za určité okolnosti velmi přínosné pro výchovu. Při jejich výběru jsem vycházela a čerpala za několika odborných zdrojů.

Výchova vzorem se opírá o tvrzení **Komenského**, který věděl, že děti mají přirozenou schopnost všechno napodobovat. Jedná se v podstatě o formu učení pozorováním neboli učení nápodobou. Je prokázáno, že některým formám chování se děti učí snáze. Je pro ně snazší napodobovat úspěšné a příkladné vzory, ale současně platí, že například sledování filmů s agresivní tematikou vede ke zvýšení agresivity u dítěte. K tomuto výchovnému prostředku se vyjadřuje i **Čáp**: „*V modelu dítě poznává charakter, hodnotové orientace, morální principy v živé, konkrétní podobě a se silným emočním zabarvením. To vybízí k napodobování modelu, usnadňuje interiorizaci morálního principu a jednání v souhlasu s ním*“.⁴⁵

Výchova vysvětlováním zdůrazňuje skutečnost, že u dětí, kterým se dostává přiměřené vysvětlení, funguje tzv. hlas svědomí, mají více „vnitřní orientace“. Častěji pociťují vinu i po neodhaleném přestupku, lépe odolávají pokušení a otevřeněji se přiznávají ke svým prohřeškům. Záleží ale na způsobu vysvětlení a na řadě dalších proměnných. Vhodnou formu vysvětlení představuje rozhovor, kdy má dítě možnost klást otázky, je povzbuzováno a bráno vážně. **Langmeier a Krejčířová** k výchově vysvětlováním dodávají: „*Už předškolní dítě značně získává z toho, jestliže se mu jednoduchým způsobem vysvětlí, proč se něco má nebo nemá dělat, popřípadě když se k odměně a trestu přidá zdůvodnění, aby si uvědomilo, proč je rodič odměňuje nebo trestá*“.⁴⁶

Výchovným prostředek, který má mocnější účinek než ostatní, je **osobní příklad**. „*Dítě si vybírá a napodobuje určitý model, popřípadě se s ním identifikuje*“.⁴⁷ To všechno

⁴³ STŘELEČEK, s. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha: Fortuna, 1992.

⁴⁴ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. s. 76.

⁴⁵ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. s. 332.

⁴⁶ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. s. 268.

⁴⁷ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. s. 261.

dělá dobrovolně a leckdy i s nadšením. Osobní příklad nabízí dítěti možnost, jak vyřešit svůj problém, a pomáhá mu tím orientovat se v komplikované životní situaci. K osobnímu příkladu se vyjadřuje i Čáp: „*V modelu dítě poznává charakter, hodnotové orientace, morální principy v živé, konkrétní podobě a se silným emočním zabarvením. To vybízí k napodobování.*“⁴⁸ Dítě si podle vzoru a s pomocí nápodoby osvojuje své budoucí sociální role. „*Podmínkou pro vhodnost metody příkladu v rodinné výchově je jednotnost chování matky a otce, jednotnost jejich slov a činů. Není vhodné, abychom něco říkali a něco jiného dělali, nevhodné jsou i rozdílné názory mezi partnery.*“⁴⁹

Odměny a tresty

Odměny a tresty jsou nástroje, bez kterých by si většina rodičů neuměla výchovu dítěte představit. Tresty i odměny patří mezi běžné výchovné prostředky. Ze všeho nejdůležitější je si uvědomit jasnou hierarchii vztahu. Rodiče a děti nejsou kamarádi, nejsou ani partneři. Děti ve svých rodičích potřebují cítit přirozenou autoritu. Očekávají od nich srozumitelné vedení a vymezování hranic. Potřebují se od nich dozvědět, že každé lidské jednání má své následky. A že spokojený je nakonec jen ten, kdo se naučí mít odpovědnost za vlastní jednání. Nejdůležitější je potřeba pevných hranic.

Odměny

Odměna v nás vzbuzuje pocit něčeho příjemného a pro dítě znamená především pozitivní zpětnou vazbu. Odměna je vyjádření spokojenosti s jednáním a chováním a může mít silný motivační účinek. „*Odměň dospělý používá proto, aby dítě mělo zprávu, že se mu daří, a pozitivní reakci rodiče se tak posiluje jeho naučené chování.*“⁵⁰ Jedná se tedy o kladnou motivaci pro dítě, které když zjistí, že svým chováním způsobilo rodiči radost, pravděpodobně bude toto chování opakovat.

Význam odměňování, které mají nezastupitelný význam ve výchově dětí, popisují i **Langmeier s Krejčířovu** následujícím způsobem: „*Důsledné poskytování odměn po každém žádoucím chování zpravidla vede k rychlému vzestupu tohoto chování, nepravidelné odměňování způsobuje pomalejší vzestup, ale výsledek může být trvalejší. Odměňování chování, které není sice zvláště užitečné, ale není ani rušivé, může znamenat prodloužení*

⁴⁸ ČÁP J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 322.

⁴⁹ VIŠŇOVSKÝ, L. *Základy rodinné výchovy*. Zvolen, Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, Pedagogická fakulta, občianske združenie Pedagog. 2007, s. 41.

⁵⁰ VANIČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí*. Praha: Graha, 2004, s. 22.

doby, kdy se dítě neangažuje z nedostatku jiného zaměstnání v provokativním nebo přímo agresivním jednání.“⁵¹ Odměny mohou být různého charakteru. Jedná se o pohlazení, souhlas, pochvalu, využití a rozvíjení myšlenky dítěte, dávání ostatním za vzor, poskytnutí volnosti k samostatné činnosti, ocenění, dárek či finanční hotovost.

V práci od **M. Špačkové**, která se zabývá Odměny a tresty v rodinné výchově dětí předškolního věku, nalezneme rozdělení odměn do čtyř kategorií: *odměny psychické, fyzické, hmotné a odměny formou umožnění činnosti nebo zážitku*.⁵² Tuto kategorizaci jsem do své práce zvolila pro lepší orientaci v jednotlivých formách a podobách odměn. Zmíněné kategorie se ve výchově prolínají a využívají se v různých kombinacích.

Odměny psychické zahrnují projevy sympatie a zájmu, vyjádření kladného citového vztahu či společenského hodnocení, uznání a ve výchově velmi důležité povzbuzení, ocenění a pochvalu. Pojem pochvala **Kopřiva a spol.** definuje jako pozitivní vyjádření o činnosti, chování nebo vlastnostech druhé osoby. Pochvalou se vyjadřuje skutečnost, že se jeden člověk cítí v pozici, v níž může hodnotit druhé. Pochvaly vzbuzují příjemné pocity.⁵³ Odměna ve formě pochvaly má tedy silný motivační účinek a činí dítěti velkou radost, obzvláště ve spojení s úsměvem nebo fyzickou odměnou. „*Pochvala od rodičů je sebezpotvrzením a prožitkem štěstí. K tomuto láskyplnému slovnímu uznání patří také malá něžnost: pohlazení po hlavě – pusa – objetí.*“⁵⁴

Odměny fyzické naznačují význam odměn založených na tělesném kontaktu s dítětem, tak jak to i uvidí **Špačková** ve své práci. Často jsou fyzické odměny ruku v ruce s odměnami psychickými. K fyzickým odměnám patří objetí dítěte, pohlazení, pusa apod. Jsem přesvědčena, že tyto projevy jsou velmi důležité a nezbytné v každém vztahu mezi rodiči a dětmi. Jejich prostřednictvím dávají rodiče najevo svou náklonnost a lásku k dítěti, ale pozitivní vliv na vychovávaného mají dle mého názoru i tehdy, když jsou užívány jako odměny za jeho výkon či pozitivní chování.⁵⁵

⁵¹ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. s. 264.

⁵² ŠPAČKOVÁ, M. *Odměny a tresty v rodinné výchově u dětí předškolního věku*. Masarykova univerzita, filozofická fakulta, 2012. s. 20.

⁵³ KOPŘIVA, P. a spol. *Respektovat a být respektován*. Bystřice pod Hostýnem: Spirála, 2012. s. 168-169.

⁵⁴ HAASOVÁ, I. *Ostatní děti smějí všechno*. Praha: Portál, 1991. s. 59.

⁵⁵ ŠPAČKOVÁ, M. *Odměny a tresty v rodinné výchově u dětí předškolního věku*. Masarykova univerzita, filozofická fakulta, 2012. s. 21.

Hmotné odměny a odměny formou umožnění činnosti. Velký přínos má pro dítě jistě zážitek, který prožije společně se svými rodiči než hmotný dar. Společná aktivita dětí a rodičů pomáhá k jejich sblížení a pro dítě je jistě mnohem přínosnější zážitek, kde pozná něco zajímavého, něco uvidí a uslyší a užije si zábavu a dobrodružství.

Tresty

Já osobně jsem přesvědčena, že každé dítě potřebuje pevné mantinely, aby vědělo, co si může vůči rodičům, ale i společnosti dovolit. A pokud tyto mantinely překročí, musí následovat trest. Ale samozřejmě platí, že nic se nemá přehánět a trest nesmí přesáhnout hranici lidské důstojnosti. Tresty jsou zajuté, co se týká výchovy jedince, problematičtější záležitostí než odměny. Často k trestu přistupujeme sami proto, že nás jako děti také trestali. Proto nyní považujeme tresty za normální výchovný prostředek. Stejně jako na odměny i na tresty je v literatuře pohlíženo z mnoho různých úhlů. Tresty vyvolávají emoce a nedorozumění. Neexistují žádné správné, přiměřené či nutné tresty. Jakýkoliv trest je rizikem svoji podstatou. **Kopřiva a spol.** zastávají názor, že nesprávné chování nemá zůstat nepovšimnuto, ať se jedná o děti nebo dospělé. Když dochází k překračování psaných i nepsaných norem dobrého chování, k porušování dohod a pravidel, k ubližování je třeba reagovat.⁵⁶

Matějček uvádí, že: „*Trestem není to, co si vymyslel a za trest považuje vychovávající, nýbrž co dítě jako trest vnímá, pociťuje a prožívá. Je to „onen nepřijemný, tísnivý, zahanbující, ponižující pocit, kterého bychom se chtěli co nejdříve zbavit a kterému bychom se chtěli rozhodně pro příště vyhnout“.*⁵⁷

Funkce trestu:

Napravit škodu: trest je aktem spravedlnosti, a proto je třeba, aby dítě plně porozumělo svému provinění, trest vyžaduje rozvahu a klid, aby se dospělá osoba nedala strhnout k trestání za svoje pocity, zklamaná očekávání, svojí rozmrzelost apod. Způsobilo-li dítě svým chováním nějakou škodu na věci či újmu osobě, měla by tato škoda být trestem napravena.

Zabránit opakování: jak již bylo řečeno, trest se používá ke korekci chyby na principu učení špatnou zkušeností. Je ovšem třeba připomenout, že takový postup u některých

⁵⁶ KOPŘIVA, P. a spol. *Respektovat a být respektován*. Bystřice pod Hostýnem: Spirála, 2012. s. 121.

⁵⁷ MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Portál, 1995. s. 26.

děti nefunguje a selhává, proto se jej musíme vyvarovat, abychom zbytečně nenastartovali spirálu nekončících neúčinných trestů.

Zbavit viníka pocitu viny: toto zproštění viny je nedílnou součástí trestu a doporučuje se tuto část neodkládat, protože prožívání pocitu viny je velmi bolestivé, nicméně tvoří jádro trestu. Proto by prožívání viny mělo být záležitostí krátkou a to, jaký časový prostor vymezíme, než osvobodíme dítě od tohoto pocitu, záleží na znalosti dítěte, důvodu potrestání apod. Sejmutí břímě viny z dítěte vede k pocitu úlevy, někdy vyvolá dokonce v dítěti vděčnost. Důležité je, aby dospělá osoba dále dítěti nepřipomínala jeho prohřešek, protože ten měl být trestem anulován a dítě mělo být jakoby osvobozeno a uchráněno před opakovaným připomínáním prohřešku a vybavováním bolestivých pocitů.⁵⁸

Uvádím, jednotlivé druhy trestů, jak je definuje **Matějček**: *odepřít něco milého, práce za trest, ponížení a výtky, hrozby, posměšky a zahanbení a tělesné tresty*.

- **Odepřít něco milého:** jedná se o nejběžnější trest současné výchovy, např. odepření hračky, počítačové hry či domácí vězení.
- **Práce za trest:** měla by se uložit pouze v takovém případě, jde – li o nápravu škody, kterou dítě způsobilo. Je důležité dbát na to, aby nebyla práce příliš časově náročná a aby byla úměrná tělesným i duševním možnostem dítěte. Práce jako taková by však neměla být trestným prostředkem, protože se jedná o životní nutnost a je zcela samozřejmá. Tento trest vede zpravidla k narušení motivace k práci jako takové, proto není příliš vhodný z hlediska vývoje dítěte.
- **Ponížení a výtky:** patří spolu s hubováním, tělesnými tresty a hrubými posměšky k negativním výchovným prostředkům. Psychickým mechanismem, který má působit nápravu je lítost. **Matějček** však také upozorňuje na možná nebezpečí. Zejména na riziko opakování, přehánění a sebezdurazňování. Obzvláště poslední riziko, při kterém dávají rodiče za příklad sami sebe, vede k tomu, že se dítěti časem zprotiví, jelikož je to pro něj příliš časově vzdálené.

⁵⁸ VANIČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí*. 1.vyd. Praha: Granada, 2004. s. 34.

- **Hrozby:** princip hrozeb spočívá v tom, že mají vyvolat strach před možným trestem, který by následoval, kdyby se dítě chovalo či dále pokračovalo v nežádoucím chování. Podobně jako sliby, tak i hrozby musejí být splnitelné. Často totiž vysloví takovou pohružku, o které předem ví, že nelze splnit. Jsou to hrozby typu: „*Jestli to neuděláš, tak už po mně nikdy nic nechtěj!*“. „*Jestli to uděláš ještě jednou, tak už ode mě neuvidíš ani korunu!*“ Dětem by se nemělo příliš hrozit. Vede to totiž k tomu, že děti žijí trvale ve stínu trestu a v trvalém napětí. To pro jejich dětskou psychiku není vůbec dobré a vyčerpává je to. Hrozby jsou dalším příkladem nevhodné chování rodičů, kteří pomocí výhrůžek oznamují dítěti, vše co se stane, když je neuposlechno.
- **Posměšky a zahanbení** Posměšky a zahanbení jsou takovým typem trestu, který děti snášejí hůře, než tresty tělesné. Odborníci doporučují tento trest raději při výchově vůbec nepoužívat, jelikož je založen na velmi problematickém předpokladu, který se dá vyjádřit tímto způsobem: „*Když se mu budou smát, tak se bude stydět a napraví se.*“ Bohužel, ale ve většině případů nevede k tomu, aby dítě své chování změnilo. Obvykle totiž nesklízí posměšky pro věci, které jsou v jeho moci, ale spíše pro tělesné odlišnosti, tělesné omezení, či ve většině případů pro sníženou inteligenci. Takové dítě je potom trestáno, za něco, za co doopravdy nemůže.
- **Tělesné tresty:** problematika tělesných trestů je velice vážná. Dodnes jsou někteří rodiče přesvědčeni, že nejúčinnějším prostředkem výchovy je nějaký fyzický trest. Tělesné tresty jsou užívány poměrně často, ale jejich výchovný význam příliš velký není. Jedná se totiž o druh trestu nejnižší úrovně, tedy fyziologické.

Fyzické tresty dítě zastraší a na určitou dobu odradí od nežádoucího chování. Potrestané dítě zároveň se strachem zažívá i frustraci a pocity ponížení, ublížení a vztek. Všechny tyto emoce pak mohou jednoho dne vyplout na povrch v podobě agrese a násilného chování. Dítě navíc může dopět k názoru, že tělesné trestání, tedy násilí, je běžnou normou chování.

Psychické tresty mívají ještě závažnější dopad. Děti, které rodiče trestají například zákazem oblíbené činnosti nebo naopak nucením k neoblíbené činnosti nebo mu slovně či chováním dávají najevo projevy nelibosti, prožívají hluboce negativní pocity. Často se u nich

objevují pocity viny a méněcennosti. Soustavné psychické trestání může vést až k projevům psychosomatických potíží a neuróz.

Odpírání rodičovské lásky jako forma trestu patří k těm nejbolestivějším a nejškodlivějším výchovným metodám. Dítě si z takového chování rodičů odvodí, že má-li být milováno, musí se chovat určitým způsobem, který však často odporuje jeho přirozenosti.

Pro účinnou rodinnou výchovu je vhodné, ne-li přímo nezbytné, jasně stanovit jisté hranice, které děti respektují a dodržují. Hranice v rodině mohou být dle **Sobotkové**, buď pevné, slabé, anebo jasné, přičemž právě jasné hranice jsou pro účinnost výchovy nejpříznivější. S nimi, souvisí striktní důslednost v jejich kontrole.⁵⁹

2.3. Mezigenerační výchova

V současnosti v souvislosti se změnami, kterými rodina v posledních několika desetiletích prochází, dochází také ke změnám ve vzájemných vztazích mezi generacemi. Změny v rodinném životě, rozpad rodinných vazeb a tradičních rolí, zeslabující se mezigenerační solidarita, zvýšená individualizace a další faktory významně ovlivňují také mezigenerační vztahy, a to především vztahy ke starším lidem (prarodičům).

Co zažijeme, v čem vyrůstáme, z toho se odvíjí naše postoje a názory. Životní zkušenosti každé generace formují hodnoty a normy každého člověka. Dále se na postojích a názorech podílí vliv rodiny, kulturní vzor a stereotypy.

Mezigenerační přenos výchovných stylů

Přenos mezigeneračních stylů ve své práci zmiňuje i **Orlová. A.**, které jej popisuje následujícím způsobem: „*Jednoduše řečeno jde o proces, ve kterém jedincovy vlastní zážitky z dětství ovlivňují jeho pozdější rodičovské chování. Jistě každý z rodičů dá za pravdu tvrzení, že většina dětí velmi ráda napodobuje své rodiče. Ti jim svým vzorem mohou jednoduše předat mnohé ze svých způsobů chování, norem a hodnot. Ne vždy musí být toto předávání ze strany rodičů uvědomované a záměrné, a rodiče tak často předávají dětem i to, čemu by se sami ve svém chování raději vyhnuli. Identifikuje-li se potomek se svým rodičem, přijme jeho způsoby chování za své a za správné. Stává-li se pak poprvé rodičem, může při výchově svého*

⁵⁹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. s. 44.

vlastního dítěte vědomě, ale také zcela nevědomě využít tohoto modelu rodiče. Navíc, zkušenosti z dětství mohou sloužit nejen jako pozitivní, ale také jako negativní model pro vlastní výchovný styl. Jedinec se může vědomě pokoušet vyvarovat způsobům, které vidí jako nedostatečné nebo chybné, a osvojovat si jiné vzorce chování.“⁶⁰

Záměrné odlišování od svých rodičů ale není vůbec jednoduché. Jak náročné je změnit zažitý modely z dětství, popisuje **Satirová**. „*Je to jako změnit dlouholetý návyk. To, co jsme ve svém dětství každodenně prožívali, se stalo základní součástí našeho života, ať to bylo příjemné či nepříjemné*“. Síla zvyku je podle ní mocnější, než přání změnit ho. To dokládá slovy rodičů, kteří přiznávají, že se nechtěli podobat svým rodičům, ale nakonec vidí, že jsou stejní.⁶¹

⁶⁰ ORLOVÁ, A. *Mezigenerační přenos výchovných stylů*. Masarykova univerzita, Fakulta filozofická. Brno, 2012. s. 20.

⁶¹ SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*, Praha: Práh, 1994. s. 193.

3. SOUČASNÝ POHLED NA VÝCHOVU

„Celé to naše vychovávání obvykle spočívá v tom, že děti káráme pro přestupky malé a že je trápíme pro činy lhostejné, nemající ani významu, ani následků.“

Michel Eyquem de Montaigne

„Cílem výchovy v rodině není dítě slepě poslušné a bez úvahy se podrobující nařízením, ale dítě, jež vyroste v člověka myslícího, který hledá pravé životní hodnoty a je schopen mezi nimi volit.“ ⁶²

Zvolit správnou cestu ve výchově není jistě tak jednoduché, jak se může na první pohled zdát, vyžaduje to především mnoho času a trpělivost. Významným prvním krokem je již to, že rodič začne o výchově dítěte přemýšlet a je ochoten případně změnit své nesprávné postoje, často převzaté ze své vlastní rodiny.

Socialismus od lidí na všech úrovních a ve všech oblastech života vyžadoval především poslušnost a přizpůsobivost. Lidé nonkonformní byli odsunuti na okraj společnosti či zcela mimo ni. Prosadit se bez mravních a osobních kompromisů nebylo možné. Výchova, zcela v tomto duchu, vnímala poslušnost jako prioritní hodnotu: dobře vychovaný byl ten, kdo poslouchal, pokud možno bez řečí. Prostředkem pro udržení kázně byly tresty, pochvaly a odměny. Bezchybné plnění povinností a příkazů bylo důležitější než kvalita vztahů a rozvoj osobnosti.

Výchovné modely, které jsme sami zažili v rodině a ve škole, a které jsme nezřídka automaticky převzali, se zdají být v současných podmínkách neúčinné. Výchovy si prošla určitým vývojem a nyní již jen o zákazech a příkazech, je zde snaha o partnerský přístup, o respektování dítěte.

Současný pohled na výchovu s sebou přináší také hledání určitých metod, přístupů, bez nichž se výchova neobejde. Ku pomoci mohou být rodičům různé naučné publikace, kterých je dnes na trhu celá řada, semináře, kurzy či přednášky, kde je možné získat spoustu

⁶² MÁDROVÁ, E. *Zkusme být dítětem*. Praha: Portál, 1998. s. 60.

užitečných rad a informací, a které lze s trochou fantazie a iniciativy uzpůsobit vlastním výchovným potřebám či požadavkům. Problémem, ale může být nezáměr rodičů, negativní postoj k čemukoli v, co zasahuje do jejich rodinného života, neschopnost při způsobit se něčemu novému. Přesvědčit takového rodiče na jinou cestu, změnit jeho obvyklé postoje ve výchově či motivovat ke změně bývá obtížné a většinou vyžaduje dlouho dlouhodobější spolupráci, přestože lze sledovat výrazný posun nejen ve výchovných postojích obecně, ale specificky používání výchovných prostředků.

Úspěšná výchova většinou vyžaduje dostatek času, energie a opakování. Mezi základní, jednoduché výchovné prostředky patří např. trpělivost, důslednost nebo určitá pravidelnost. Zázraky ve výchově pak určitě dělá láskyplný rodičovský vztah. Jít dítěti příkladem je pak mnohem účinnější než pouhá slova.

V souvislosti s výchovnými problémy, uvádí odborník na rodinnou problematiku **Alain Train** několik obecných zásad, které by mohly být zahrnuty k moderním prostředkům rodičovské výchovy.

- **Vytvoření pocitu sounáležitosti** – jedná se o schopnost zajistit dítěti potřebu někam patřit, mít pocit vlastní identity a důležitosti,
- **Podpora dítěte** – podpora je účinná zejména při zátěžových situacích. Podpora dítěte zvyšuje jeho sebevědomí,
- **Komunikace s dítětem** – vyhradit si čas na dítě a vysvětlovat, může často vést k předejití určitým problémovým situacím. Rozhovor s dítětem, by měl být vedený v ústraní, v klidu, hovořit jasně a srozumitelně,
- **Společný čas** – by si měl na své dítě, každý rodič udělat vždy. Jestliže se společně strávený čas stane pravidelností, posílí tím vztah a důvěru. Společná realizace podporuje formování rysů osobnosti dítěte, přispívá k příznivému emočnímu klimatu v rodině, prohlubuje vzájemné vztahy rodičů a dětí a rozvíjí schopnost či dovednost dětí,
- **Naslouchání** – znamená poslouchat, co dítě říká a pokusit se vycítit podtext toho, co říká, dát mu čas a prostor se vyjádřit, vysvětlit svoje pocity a s pomocí rodiče vyvodit vlastní závěry. V tomto případě je třeba se vyvarovat poučení a dopřát dítěti pocit důležitosti.⁶³

⁶³ TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 128.

Pro rodiče, kteří se chtějí zdokonalit ve svém důležitém poslání, dnes existuje několik vzdělávacích programů, seminářů, webinářů, publikací atd. Jedním ze vzdělávacích programů je i **efektivní rodičovství**. Efektivní rodičovství vychází z teorie individuální psychologie rozvíjené Alfredem Adlerem (1870–1937) a jeho žákem Rudolfem Dreikursem (1897–1972). A. Adler tvrdí, že výchovné problémy s dětmi není možné ovlivnit ani trestáním, ani poučováním, ale usměrňováním dítěte skrze pochopení jeho osobnosti. Není dobrá cesta dítě zlomit, ale získat ho. Každý jedinec – i dítě usiluje o určitý konkrétní cíl, kterým je touha někam patřit a být právoplatným, uznávaným členem. Čím dříve dítě získá zkušenost se spoluprací, s uznáním a oceněním v rodině, tím snadněji si vytvoří pocit sounáležitosti se skupinou – rodinou a chuť přispívat k jejímu dobrému fungování.

Je založeno na principech demokratické výchovy a na přesvědčení, že dítě není možné ovlivnit ani trestáním, ani poučováním. Osobnost dítěte je třeba pochopit a usměrňovat. Výchova nemá dítě zlomit, ale přesvědčit. Metoda efektivního rodičovství vychází z předpokladu, že základem fungování dobrých vztahů v rodině i ve společnosti je zodpovědnost všech členů.

Základními principy **efektivního rodičovství** jsou:

- *„Vzájemný **respekt a úcta** mezi rodiči a dětmi, mezi rodiči navzájem, mezi sourozenci, vůči ostatním i k sobě samým.*
- ***Princip sociální rovnosti mezi rodiči a dětmi** - ve smyslu rovnosti lidské ceny a důstojnosti.*
- ***Princip demokracie**, která umožňuje volbu a dává dětem možnost, aby se rozhodovaly v určitých mezích a nesly důsledky svých rozhodnutí, čímž se rozvíjí jejich osobní disciplína a zodpovědnost.*
- ***Dostatek společné zábavy rodičů a dětí.***
- ***Pozitivní povzbuzování** prostřednictvím vyzdvihování jejich úspěchů, pokroku, schopností a dovedností apod. – základ k získání pocitu sebedůvěry a vlastní ceny.*
- ***Vyjadřování a sdělování lásky a radosti**, aby se děti cítily bezpečně a dokázaly se naučit lásku a dobro nejen přijímat, ale je i rozdávat a dělit se o ně.*
- ***Přeměna negativního v pozitivní** založená na důvěře ve schopnosti dětí stavějící na silných stránkách povahy a dovedností dítěte, soustřeďující se na dítě takové, jaké je,*

zdokonalující se postupně krok za krokem, podporující samostatnost dítěte, aby mohlo pro sebe dělat věci, na které již stačí.“⁶⁴

Současná výchova je především o **informovanosti, osobní zodpovědnosti a aktivního přístupu k rodičovství**. Důležitým krokem dobrého rodiče je posilování soběstačnosti a samostatnosti dětí, vytvářet kladný vztah dítěte ke vzdělání a podporovat jej v učení. Výchova by měla směřovat ke zdravému životnímu stylu a vytváření zdravých prospěšných návyků, např. pravidelného cvičení a zdravého stravování. V souladu s doporučením Výboru ministrů Rady Evropy se mluví o **pozitivním rodičovství**, které je založené na zájmu dítěte.

*„Dítě jako člověk a občan určitého státu je podle moderní sociologie definován jako subjekt výchovy a nikoli jen jako pouhý objekt výkonu rodičovských práv. Fakt, že rodiče nedisponují, absolutními právy nad jejich dítětem, podporuje i Úmluva OSN o právech dítěte z roku 1989, která ve svých člancích hovoří o rodičovské zodpovědnosti. Pojem rodičovské zodpovědnosti v sobě zahrnuje nejen práva, ale též povinnosti rodičů ve vztahu k dítěti.“*⁶⁵

Pozitivní rodičovství je výchovné, posilující, nenásilné a poskytuje uznání a vedení včetně stanovení mezí umožňujících plný rozvoj dítěte. Nedílnou součástí je budování dobrého vztahu mezi rodičem a dítětem a podpora zdravého sebevědomí u dítěte. Pozitivní výchova zahrnuje také efektivní a respektující řešení problémových situací a prevenci nevhodného chování dítěte. Dítě je třeba přijmout s láskou, uznáním, respektem a zájmem. Budovat s dítětem dobrý vztah, poproú jeho sebevědomí, které je založeno na povzbuzení a ocenění jeho snahy. Pozitivní rodičovství dává dětem na jedné straně svobodu, na straně druhé vymezuje pevné hranice, platí zde, že míra svobody i hranic odpovídá věku a vyspělosti dítěte. Jedná se o tzv. demokratický styl výchovy, o kterém se již zmínila v jedné z předcházejících kapitol. Tento přístup na rodiče klade vysoké nároky, nutí je o výchově více přemýšlet, osvojit si nové dovednosti, podělit se o svůj čas.

V současné době se stále více rodičů snaží přistupovat ke svým dětem partnersky. Dítě v tomto případě už není bráno jako méněcenný tvor, který se musí absolutně podřítit rodičovské autoritě. Partnerský přístup spočívá v tom, že se k dítěti chováme s velkým respektem, a to už od narození. Snažíme se naslouchat jeho potřebám, bereme je vážně a

⁶⁴ EFEKTIVNÍ RODIČOVSTÍ www.efektivnirodivcovstvi.webnode.cz [autor:neznámý] [online]. [cit. 2013-03-15]. Dostupné z <http://efektivnirodivcovstvi.webnode.cz/informace/>.

⁶⁵ STOP NÁSILÍ www.stopnasilinadetech.cz [autor: neznámý] [online]. [cit. 2013-03-15], Dostupné z <http://stopnasilinadetech.cz/content.php?id=4>.

vycházíme mu vstříc. „Partnerský přístup k dětem znamená chovat se k nim jako k dospělým, kterých si vážíme nebo které alespoň respektujeme“.⁶⁶

Na závěr kapitoly uvádím tzv. desatero rodičů:

- Dítě, které se setkává s tolerancí, se snáze naučí trpělivosti.
- Dítě, které je chváleno, získá sebedůvěru.
- Dítě, s nímž se hraje rovná hra, se naučí spravedlnosti.
- Dítě, které je obklopeno přátelstvím, se naučí laskavosti.
- Dítě, které prožívá pocit bezpečí, se naučí důvěřovat.
- Dítě, které je milováno, je schopno lásky.
- Dítě, které je nadměrně kritizováno, se naučí odsuzovat.
- Dítě, které je bito, se naučí prát.
- Dítě, které je vystavováno posměchu, se začne stydět.
- Dítě, které je ponižováno, ztrácí sebedůvěru.⁶⁷

⁶⁶KOPŘIVA. P. a spol. *Respektovat a být respektován*. Bystřice pod Hostýnem: Spirála, 2012. s. 17.

⁶⁷DĚTSKÉ STUDIO www.racekstudio.cz [autor: neznámý]],[online]. [cit. 2013-03-15]. Dostupné z <http://www.racekstudio.cz/vychova-a-vzdelavani/desatero-rodicu> .

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. VÝCHOVA DĚTÍ V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

Cílem praktické části práce, je nalézt odpovědi na otázky, které se týkají výchovy dětí a prostředí, ve kterém jsou děti vychovávány. Zaměřuji se zde na zjištění postojů a názoru na mezigenerační soužití, na výchovné vzory a postoj k novým, alternativním způsobům výchovy. A to prostřednictvím metody kvalitativního výzkumu standardizovaného rozhovoru.

Jedním z důležitých faktorů bylo vymezení postojů mezi rodinami úplnými (otec, matka, dítě) a rodiči samoživiteli (matka, případně otec a dítě).

Nejprve se pokusím svůj výzkum přiblížit z metodologického hlediska a posléze se zde budu interpretovat data získaná z polostrukturovaných rozhovorů s rodiči dětí uskutečněných v období od ledna 2013 do února 2013.

Při autentických rozhovorech byla dána zvoleným respondentům možnost vyjádřit své názory volnou formou na předem stanový soubor otázek. Výsledky získané z toho průzkumu mohou přispět ke zmapování postojů a názoru k výchově současné generace rodičů.

4.1. Výzkumný cíl

Výzkumné šetření v oblasti výchovy bylo realizováno za účelem získání poznatků týkajících se současné výchovy dětí v rodině. Cílem výzkumu byla rekonstrukce vlastní verze postojů současných rodičů o jejich rodičovské a výchovné roli. Cílem výzkumného šetření bylo, zjistit, jaké jsou postoje k pojetí výchovy. Zároveň moji snahou bylo i zmapovat postoj k vícegeneračnímu soužití a jeho přínosu pro výchovu. Lze tedy říci, že hlavním cílem práce bylo vnímání a prožívání rodičovství, rodičovské role a způsob výchovy z pohledů současných rodičů.

4.2. Stanovení výzkumných otázek

V souladu s cíli práce jsem se zaměřila na následující výzkumné otázky:

- O1:** *Jsou rodiče výchovným vzorem pro své děti?*
- O2:** *Podílejí se, současní rodiče, aktivněji ve výchově svých dětí?*
- O3:** *Dochází v rodinách s mezigeneračním soužitím k rozdílnému pohledu na výchovu dětí?*
- O4 :** *Přístupují současní rodiče skepticky, k alternativnímu způsobu výchovy?*

4.3. Průzkumné metody

Pro získání odpovědí na výzkumné otázky a pro jejich potvrzení či vyvrácení jsem zvolila formu standardizovaných otázek řízeného rozhovoru. Za obecně přijímanou definici kvalitativního výzkumu lze považovat jeho vymezení od Švaříčka a Šedové, kteří rozhovor pokládají za „*proces zkoumání jevu a problému v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevu založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé rady postupu a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu*“.⁶⁸

Velkou výhodou rozhovoru, který někdy bývá označován jako *interview*, je metoda shromažďování dat, která spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumníka a respondenta. Další výhodou je navázání osobního kontaktu, který umožňuje hlubší proniknutí do motivů a postojů respondenta. Lze také sledovat reakce daného respondenta a podle nich usměrňovat jeho další průběh. Osobně jsem dala přednost strukturovanému typu rozhovoru, který jsem vedla na základě předem stanoveného souboru otázek. Výhodu jsem spatřovala ve snadnějším vyhodnocení stěžejních odpovědí na mé otázky.

Metoda sběru dat

Metoda strukturovaných rozhovoru výzkumníkovi umožňuje klást svému respondentovi rozšiřující výzkumné otázky, popřípadě proměňovat jejich pořadí. Na základě toho se může výzkumník přizpůsobit jak průběhu daného rozhovoru, tak komunikačnímu stylu a toku myšlenek svého respondenta.

Při realizaci rozhovoru jsem se snažila k výpovědím respondentu přistupovat objektivně a nevnášet do nich své osobní názory, postoje či očekávání. Úkol objektivity byl pro mě tím obtížnější, čím více rozhovorů jsem již měla za sebou a to protože jsem se cítila ovlivněna odpověďmi předchozích respondentů, což se projevilo především doptáváním se na informace, které mi v předchozích rozhovorech byly respondenty sděleny. Jelikož bylo mou snahou respondentům zajistit co nejvyšší možnou míru pohodlí a pocit bezpečí, který je pro rozhovor tohoto typu více než žádoucí, ponechala jsem výběr místa realizace rozhovoru na svých respondentech. Rozhovory tak byly realizovány buď v prostředí klidné kavárny, v

⁶⁸ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEDOVI, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s. 17.

domácnosti, v zaměstnání jednoho respondenta. Ve dvou z případů jsem k realizaci rozhovoru využila moderní informační technologií, konkrétně programu umožňující bezdrátové volání přes internet s videoprojekcí, Skype. Rozhovory trvaly dle otevřenosti respondentů a charakteru našeho vztahu okolo 20 – 30 minut. Každé z interview bylo vždy zahájeno seznámením respondentů s výzkumným záměrem, cíli výzkumného šetření a způsobem zpracování získaných dat.

5. ROZHOVORY S RODIČI

5.1. Vymezení skupiny respondentů

Výzkumnou populací, odpovídající výzkumnému záměru tohoto šetření, jsou rodiče dětí, různého rodinného stavu, kteří žijí na území České republiky. Vzhledem ke zvolenému výzkumnému cíli byl výběr výzkumného vzorku, reprezentujícího výzkumný problém záměrný. Skládal se z dvanácti vhodných případů z okresu Brno – město, Brno -venkov. Při sestavování výzkumného vzorku, skládajícího se z respondentů, kteří by splňovali má kritéria, jsem zvolila záměrnou volbu vhodných komunikačních partnerů.

Respondenty z okruhu svých známých jsem oslovila buď osobně, nebo prostřednictvím emailu, v němž jsem jim stručně vysvětlila hlavní výzkumný záměr a přiblížila možný průběh jeho realizace a délku jeho trvání. Velký důraz jsem přitom kladla na svobodnou vůli oslovených osob a to jak v možnosti zapojit se do výzkumného šetření, tak volbou místa a času jeho realizace.

Věk respondentů se pohyboval od 27 do 42 let, přičemž moji snahou bylo zahrnout do výzkumného vzorku rodiče s rozdílným vzděláním, rodinným stavem a různorodostí sdílené domácnosti. Pohlaví a věk dítěte, případně dětí jsem nepokládala za kritérium ovlivňující zařazení rodičů do výzkumného vzorku.

V této části mé diplomové práce však interpretuji rozhovory pouze s deseti respondenty, jelikož dvě oslovené osoby neměli zájem o spolupráci v tomto směru a to zejména z důvodu své názorové nevytříbenosti k tématu této práce.

Identifikace respondentů

Označení	Jméno	Věk	Vzdělání	Rodinný stav	Děti
R1	Jana	30	vysokoškolské	vdaná	1
R2	Monika	34	středoškolské	svobodná	2
R3	Milan	27	středoškolské	svobodný	2
R4	Roman	36	vysokoškolské	ženatý	3
R5	Vladimíra	42	středoškolské	vdaná	3
R6	Magda	33	vyučena	rozvedená	1
R7	Vojtěch	39	vyučen	ženatý	2
R8	Petra	35	vyučena	vdaná	2
R9	Simona	36	vyučena	vdaná	2
R10	Pavel	40	středoškolské	ženatý	2

Tabulka č. 3: Identifikace respondentů rozhovorů

Zdroj: vlastní

5.2. Struktura rozhovorů

Obsah rozhovoru jsem si připravila pomocí 16 strukturovaných otevřených otázek (viz příloha č. 1), které vytvářely pro respondenta možnost zcela volné odpovědi. Úvod každého rozhovoru jsem zahájila krátkým sdělením tématu práce, účelovosti získaných odpovědí, ujištěním v důvěrné zpracování poskytnutých informací a přibližné časové náročnosti celého rozhovoru. Také jsem každého respondenta předem požádala o souhlas se zaznamenáváním celého průběhu našeho rozhovoru na nahrávací zařízení (diktafon).

První otázka měla za úkol zjistit jméno, věk a nejvyšší dosažené vzdělání a rodinný stav. Následné otázky již byly volně pokládány v návaznosti na odpovědi daného respondenta, podle předem připraveného scénáře. V případě, že respondent nenacházel vhodná slova k vyjádření svého názoru na položenou otázku, reagovala jsem plynule dalšími volně formulovanými upřesňujícími otázkami. V závěru každého rozhovoru získal vždy dotazovaný prostor, aby se k danému tématu vyjádřil nebo cokoliv zdůraznil.

5.3. Interpretace rozhovorů s rodiči

Odovědi respondenta R1 – Jana, 30 let

1. Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?

„Určitě ano jsou vzorem, ale až dnes, když já vychovávám své dítě. Uvědomuji si neduhy, které moji rodiče měli, vnímám to již z jiného úhlu pohledu. Když jsem byla dítě a rodiče dávaly tresty tak jsem byla našťvaná, naopak dnes když mám dát trest já tak mi to činí obtíže. Proto chci najít nějakou cestu, aby se to obešlo bez větších trestů. Ale mám v sobě to, jak mě rodiče vychovávali, takže ve své výchově je určitým způsobem trochu kopíruji.“

2. Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?

„Ano myslím si, že jsem vzorem pro své dítě, už to navazuje na předchozí otázku. Je to krásně vidět na příkladu jak se Matyáš chová ke mně, kolikrát řekne ty tyty. Nebo když se zlobím tak se mě snaží napodobovat. Je vidět, že od mala vstřebává mé výchovné metody.“

3. Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?

„Výraznější? Nemyslím si, pokud je dítě vychováno primárně, tzn., že jej vychovává matka i otec tak mají hlavní podíl na výchově, samozřejmě, že dítě ovlivňuje i rodina (babičky, dědečkové), prostředí nebo kamarádi, ale nemyslím si, že by to mělo být výrazné ovlivňování.“

4. Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?

„Zatím je Matyáš malinký, nemluví, ale určitě se mu líbí fotbalisti i my mu tak říkáme, líbí se mu pohádky medvídek Pú, Hledá se Nemo.“

5. Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?

„Myslím si, že ano, je to smutná situace, hlavně když je to odloučení z důvodu rozvodu. Myslím si, že oba přichází o vývoj toho dítěte.“

6. Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?

„Ty základní výchovné metody se dědí a dodržují se víceméně stejně, jen se to mění dobou a prostředím, ve kterém žijeme.“

7. Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?

„Podobné ano, vidím, jak reaguji já a jak reagovali moji rodiče na mě v dané situaci, ale chci se tomu vyvarovat a chci najít jinou cestu pro výchovu Matyáše. Vzhledem k tomu, že má Matyáš dva a půl roku tak zatím nebyly žádné velké tresty, ale výchovné metody bych chtěla trochu změnit.“

8. Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít.

„Ne, nežijeme tak. A po pravdě bych ani takto žít nechtěla. Jsem ráda, že jsem ve svém a sami.“

9. Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?

„Ne, musím říct, že ne. I když já mám názor odlišný na výchovné působení babiček nebo sester. Když se mi něco nelíbí a řeknu svůj názor na situaci, která nastala, tak se mě snaží respektovat, aspoň po dobu mé přítomnosti.“

10. Přípravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?

„Výrazně ne, spíš jsme četli různé knihy o tom jak pečovat o dítě. Až co se Matyáš narodil, jsem se začala zajímat o výchovu a jakým směrem se bude ubírat, jak s dítětem komunikovat.“

11. Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)?

“ Největší podíl informací mají přátelé, známí, potom určitě média, internet. “

12. Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?

„Vzdělávacího kurzu jsem se zúčastnila, bylo to téma Respektovat a být respektován v Brně, který je zaměřen na rodinnou komunikaci.

Protože je to oblast, která mě samozřejmě jako rodiče zajímá, četla jsem i několik knih o výchově dětí.“

13. Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?

„Jsem velice aktivní, a když se někdy dostaneme do fáze, kdy zrovna nemáme žádné naplánované aktivity tak jdeme plavat, cvičit, do kroužků výtvarné výchovy nebo jdeme na akce pro děti, které se v tu dobu pořádají.“

14. Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?

„Když něco chci s Matyášem dělat, určitě si o tom nejdřív něco zjistím od kamarádek, ale víc se mi líbí, když se k někomu připojíme a je nás víc.“

15. Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?

„Ano, v rámci toho, že jsem chtěla najít jinou cestu výchovy a komunikace než měli moji rodiče. Našla jsem prostředek a tím je respektující způsob výchovy. Líbí se mi víc jak ten mocenský, tradiční co se uplatňoval za dob mého dětství. Ano, snažím se o respektování vlastního dítěte. A našla jsem si školku, která je zaměřena na individuální skupinu a je tam i příprava co se týče jazykových znalostí.“

16. Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?

„Zatím se mi ve výchově nejvíce osvědčilo klasické vysvětlování, v kombinaci s názorným příkladem. A nově zkouším i poznatky z kurzu respektovat a být respektován.“

Odpovědi respondenta R 2 – Monika, 34 let**1. Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?**

„Ne, nebyli. Respektive byli, ale negativním vzorem, proto jsem si výchovu upravila podle sebe.“

2. Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?

„Myslím si, že rozhodně ano.“

3. Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?

„Ne.“

4. Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?

„Ano pozoruji. Nikolka mě často napodobuje. Snaží se dávat si náušnice, malovat se, dává si kávu.“

5. Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?

„Samozřejmě, že ano. Každé dítě si zaslouží oba rodiče.“ A myslím si, že ho to v budoucnosti, může poznamenat. Při zakládání např. vlastní rodiny.“

6. Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?

„Ne, snažíme se víc nedělat chyby, možná je to tím, že jsme starší rodiče než byli naši rodiče nebo prarodiče. Chodím do kurzu, kam chodí 18- ti letá maminka a myslím si, že má jiné výchovné metody než já. Já se snažím číst spoustu knížek, chodit na kury., abych svému dítěti dala ve výchově něco navíc. Vidím velmi výrazné chyby ve výchově mých rodičů.“

7. Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?

„Ne, nepoužívám.“

8. Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít?

„Ne, nežijeme. Máme vlastní domácnost, já, partner, děti a kočky a rozhodně bych nikdy nedokázala žít s vlastní matkou nebo otcem. Docházelo by k rozporům.“

9. Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?

„Měla jsem spory s mojí matkou, ale jelikož bydlí daleko tak je to lepší. Matka je obeznámená s mojí výchovou, a dává, mi v dnešní době za pravdu.“

10. Připravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče? „Ano, připravovala jsem se celých 8 měsíců.“**11. Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)? „Na internetu, od ostatních mamin a převážně na vzdělávacích kroužcích.“****12. Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí? „Ano. Vyhledávám literaturu, zúčastnila jsem se i kurzů k tomuto tématu (waldorfská škola – seminář, alternativní výchova).“****13. Jak trávíte s dítětem svůj volný čas? „Chodím s dětmi do různých kroužků, angličtina, keramika, cvičení s dětmi a s ostatními maminami.“****14. Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit? „Ano. Určitě ano.“**

15. **Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?**
„ Ano, zajímám. Jak jsem již zmínila, navštívila jsem kurzy waldorfské školy, seminář o alternativní výchově a snažím se doma získané zkušenosti praktikovat.“
16. **Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?** *“ Snažím se k dětem přistupovat jako k rovnému a vše s nimi důkladně probírám. Fyzické tresty nepoužívám, raději jim dám za trest vykonat nějakou činnost, úklid hraček, pověšení bundy atd.“*

Odpovědi respondenta R3- Milan, 27 let**1. Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?**

„Tak já jsem měl tátu, matka byla nevlastní. Můj vzor je táta.“

2. Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?

„Já zase nejsem takový optimista, který by to dokázal o sobě říct. Doufám, že ano. Ale rozhodně se asi se snažím, vychovávat je tak, aby ve mě, měli dobrý příklad.“

3. Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?

„Ne.“

4. Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?

„Tak stane se že, ano. Napodobuji buď mě, či dědu, že řeknou nějakou hlášku, či udělají stejný obličej na nás.“

5. Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?

„Asi ne. Ale může tomu klukovi, chybět táta, jako chlapecký vzor. On to musí zvládnout i bez toho táty, táta si pohraje, máma se přitulí.“

6. Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?

„Mám podobný pohled, ale trochu se to liší s tím, jak žijeme nyní a když jsem byl malý kluk já.“

7. Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?

„Moje nevlastní matka na mě byla hodně přísná, nešla si pro ránu daleko. Já se snažím, je moc nemlátit, někdy zařvu, ale spíše se jim všechno raději třikrát snažím vysvětlit i když vím, že nejsem tak přísný.“

8. Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít.

„Ano, žiji v mezigeneračním soužití. Jsem bez partnerky a starám se o svoje dvě děti. Dá se říci, že i krize mě donutila, jít bydlet k mé tetě, ona mi pomáhá s dětmi. Ale pokud bych měl možnost výběru, už bych takto žít nechtěl. Dochází u nás k nestálým rozepřím, při výchově mých dětí. Hlavně nesouhlasí v mém přístupu ohledně trestů a odměň. Nesouhlasí s tím, co dětem koupím za oblečení, jak často a kam je pouštím ven, těch příkladů je více. Máme víceméně rozdílné pohledy na výchovu. Snažím se ke svým dětem přistupovat jako k partnerovi, kamarádovi.“

9. Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?

„Ano, dochází. A výrazně, já jsem málo přísný, dle mé tety jsem neschopný. Takže se hádáme poměrně často ohledně výchovy k dětem.“

10. Připravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?

„Výrazně ne, se svou bývalou partnerkou, jsem vychovával její dceru, které bylo 5 let, když se nám narodilo první společné mimčo. Takže moje příprava byla spíše z předešlých zkušeností od nevlastní dcery.“

11. **Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchové, kroužky, zdravotní oblast)?**
„Od známých, ve škole na nástěnce, u lékaře.“
12. **Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí? vbvvvvvvvvvvvvvvvvvv**
„Ne, učí mě život.“
13. **Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?**
„Jezdíme na výlety, do Zoo, Šiklův mlýn, Bongo továrna, návštěvy u známých.“
14. **Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?**
„Ne.“
15. **Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?**
„Dalo by se říci, že ano, zájem mám. Rád si poslechnu, co kdo jak řeší, ale přímou zkušenost nemám.“
16. **Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?**
„Asi příslib odměny, za dobré známky a chování.“

Odpovědi respondenta R4 – Roman, 36 let**1. Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?**

„Ne, nebyli.“

2. Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?

„Ano myslím si, že ano. Co jsem neměl ve své dětství já, snažím se vynahrazovat svým dětem, aby neměli zkažené dětství jako já.“

3. Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?

„Ano, dítě je velmi vnímavé a vzhlíží např., k tomu, kdo třeba se mu snaží víc věnovat, kdo mu vysvětluje různé věci. Klidně dědeček. Dítě si určí samo, kdo pro něj bude vzor. Ten vzor by měl být blízko rodině.“

4. Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?

„Ano, napodobují nás. Hlavně Evču, maminku. Naše chování a některé naše vlastní poučné fráze a pohádkové postavičky, teď jsou jako mašinka Tomáš. A spoustu věci pochyty ve školce.“

5. Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?

„Čistě teoreticky může, to dítě se nenaučí vše od maminky. Může být od maminky hodně závislý, pozorovat jak se chová, jak pohlíží na různé věci. Může to ovlivnit rozhodně vývoj do budoucna.“

6. Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?

„To je těžké odpovědět. Protože každá doba přináší svoje. Protože za Masaryka za první republiky, byla výchova určitě jiná. Souviselo to se vším, od hraček, metod atd. Dneska je doba jinačí. Dítě je obklopeno jinými prvky a bohužel tyto prvky, televize, internet za ně hodně působí, ovlivňují je.“

7. Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?

„Jako může se stát. Nedávno jsem právě vzpomínal, jak jsem jezdil k prarodičům do Hodonína. Tak si pamatuji, že oni mě vždy trestali, tak že jsem musel klečat v koutě s rukama za zády. Moje matka používala, horší tresty, které by snad mohli i hraničit s fyzickým násilím. Protože měla přísné metody, dostávali jsme na zadek, za pomoci různých předmětů. Otec nás neuhodil, ale nic neřešil. Já ke svým dětem přistupuji jinak. Snažím se jim vysvětlit danou věc i třikrát pak zvýším hlas, když to nepomůže tak se jim vypne např. televize a jdou do pokoje. Mám pocit, že se pravidla obměňují s dobou.“

8. Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít.

„My ano. Máme doma babičku, která vůči našim dětem je vlastně prababičkou.“

9. Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?

„Ne, musím říct, že v naší rodině ne. Babička spíše pro naše děti slouží, jako utěšitelka, ale když jí nazlobí, tak jim dokáže říct a kluci poslouchají, jako hodinky. Vůči našim dětem má pozitivní přínos, poslouchají na slovo. Nemáme v tomto problémy.“

10. Připravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?

„Ano, než se narodili. Celých 9 měsíců, každý si uvědomí, že přijde změna, že se omezí koníčky, a musí se věnovat dítěti a jeho výchově, dle mého mín. 10 let, je důležité působit na děti až to dítě je pak více chápavé tak nás nebude poslouchat. Připravovali jsme se.“

11. Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)?

“ Něco určitě ze své vlastní výchovy, třeba když jsme se vzali s Evčou, vždy to jsou návyky z našich rodin. Informace získávám z rodiny, od známých.“

12. Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?

„Ne.“

13. Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?

„Snažíme se, aby děti neměli stereotypní dospívání. Jezdíme na výlety. Zrovna teď jsme byli v oboře Holedná, v Brně Kohoutovicích, jezdíme na kolech, kluci mají rádi vláčky.“

14. Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?

„No moc ne. I když jsem je teď učil jezdit na lyžích, tak jsem si to nejdříve musel já sám osvěžit, takže když se nad tím zamyslím, tak se člověk připravuje tak nějak přirozeně.“

15. Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?

„Ne. Spíše spoléhám na školku, kde jsou specialisti, aby jim dokázali naplnit čas.“

16. Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?

„Tady se budu opakovat, nejvíce se nám osvědčilo vysvětlování - vysvětlit třikrát jednu věc a poté pokud to nepomůže, nastoupí trest v podobě, vypnutí televize či rozhodnutí ať jdou to pokoje se vyvztekat.“

Odpovědi respondenta R5 – Vladimíra, 42 let**1. Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?**

„Já předpokládám, že jo, když se teď nad tím zamýšlím, tak v mnohých směrech ano, a určitě bych tam měla nějaké výhrady, určitě jsem některé věci dělala jinak, než jak mě rodiče vychovávaly. Takže částečně ano, byly mi vzorem.“

2. Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?

„Ráda bych asi řekla, že bych byla ráda vzorem, ale těžko na to usoudit, ale mám už děti velké, tomu nejstaršímu dítěti je kolem 20 let nebo 20 let, a vidím, že aspoň nějaké vzory chování má po mně, minimálně nějaké slušné chování třeba k ostatním lidem, tak si myslím, že jsem v jistých směrech zapůsobila. Takže předpokládám, že jsem byla asi vzor.“

3. Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?

„No, asi v momentě, kdy je třeba neúplná rodina nebo rodiče v nějakých ohledech mohou selhat, kdy se výchově dětí nevěnují úplně naplno, tak předpokládám, že může být někdo mnohem výraznější, ať už je to někdo z jeho okolí, nemusí to být z rodiny, může to být někdo prostě z kamarádů nebo cizí člověk. Může to být učitel nebo vedoucí nějakého kroužku. Takže si myslím, že ano může existovat.“

4. Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?

„Tak, když byly děcka menší, tak určitě napodobovaly, ať už to byla dcerka, která si hrála na princezny, což je takový nejtypičtější a kluci prostě zatloukaly hřebíky po tátovi... Ale co jsem si třeba teďka všimla u své 15 -ti leté dcery, že třeba skládá kapesníky úplně stejně jako já, tak to mě potěšilo.“

5. Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?

„Tak, ono je to asi zase specifický, pokud vyrůstá třeba chlapec pouze s matkou a nemají nějakou širší rodinu, jako nějaké dědečky strýčky, prostě nějaký ten mužský element v podobě jiné osoby než je ten samotný otec, tak si myslím, že to může být velký problém, pokud je ta rodina úplně separovaná nebo ta matka a dítě jsou úplně separované, tak to si myslím, že je problém. Ale pokud se vyskytuje v prostředí, kde ten mužský element je, tak si myslím, že mu to může nahradit někdo úplně jiný.“

6. Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?

„Opět v jistých pohledech mám stejný pohled (smích)...to jsem řekla perfektně.... v jistých směrech (smích)...Ono je to těžké..., mám stejný pohled třeba na víru, na výchovu, na třeba slušnost vůči ostatním, ale zas předpokládám, že mám zas jiný pohled na výchovu, co se týká třeba nevím ...hmmm... výchovu modernějších technologií a podobně. Určitě starší generace nebude mít třeba povědomí, ono to třeba vůbec neexistovalo za nich. Zase z části ano, z části ne.“

7. **Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?**
„Tak to můžu říct, že zcela, protože já jsem například nebyla nikdy trestaná od svých rodičů. Otec se teda tomu nějak nevěnoval, spíše maminka ale nikdy jsme neměla domácí vězení, nikdy jsem nebyla bita a nikdy jsem to ani neaplikovala na svých dětech, takže spíš jsem se snažila s nimi všechno vyřešit dohodou, ústně a podobně. Takže si myslím, že ano.“
8. **Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít.**
„ Osobně...v současné době tak nežiji, ale na začátku svého prvního manželství, protože jsem první dítě měla relativně brzo, tak samozřejmě se svým předchozím manželem, takže jsme žili u mých rodičů, takže tímhle jsem taky prošla. Tehdy byla taková doba, že se víceméně bydlelo u rodičů, ty možnosti jakoby bytové takové nebyly, a víceméně potom po rozvodu a postupem času pak s novým partnerem jsme si pak našli vlastní bydlení, už jsme to oddělili. Nicméně nemám nic ani proti tomu soužití , jsou tam jisté výhody i nevýhody...prostě určitě tam docházelo k nějakým sporům, ale naopak ta domácnost se zvládala lépe.“
9. **Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?**
„Tak to teďka už asi ani ne, protože děcka už jsou celkem velké, ale když byly opravdu menší, třeba ještě když chodily do školky, tak se párkrát stalo, že jsme měli jiný..., že jsem třeba chtěla dítě nějakých způsobem potrestat nebo pokárat a třeba moje matka se ho zastávala a měla na to jiný názorale víceméně k nějakým zásadním problémům ani nedocházelo.“
10. **Připravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?**
„To se přiznám, že už si to ani moc nepamatuju, ...před nějakými 20 lety ani takové možnosti nebyly jako dnes, ale je pravda, že u poslední dcerky, která je nejmladší, tak že jsem jednak měla nějaké zkušenosti s výchovou těch starších dětí, ale už jsem měla také nějakou literaturu, internet také fungoval, takže něco málo, ale ne nijak zásadně asi.“
11. **Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)?**
„V současné době hodně na internetu, tam člověk najde samozřejmě téměř vše. Sem tam asi nějaká kniha, hodně taky z časopisů. No převážně asi ten internet.“
12. **Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?**
„Tak že bych si úplně kupovala nějaké odborné knihy, to si ne. Na kurzu jsem byla jednou a to bylo v momentě, kdy jsem s tím nejstarším dítětem měla celkem jakoby problémy v jeho pubertě, kdy si zahrával s lehkými drogami. Takže tam jsem z toho byla docela špatná a už jsem nevěděla co s tím, tak jednu se přiznám, jsem byla na jakémsi semináři.“

13. Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?

„Zase s těmi staršími už žádný volný čas netrávím, nemají na mě čas. Nejmladší dcera je celkem aktivní, a ona sama si řeknu, kam by se chtěla podívat, co by chtěla dělat, takže jí nejčastěji vycházím vstříc a pak jenom zhodnotíme, jestli na to máme finančně nebo časově, jestli to zvládneme.“

14. Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?

„No, předpokládám, že je to míněno v souvislosti..... No, tak teďka už ne, protože s ohledem na to, že mám děti 20, 15 a 12 let, tak ony už jsou soběstačné. Ale samozřejmě dříve, když byly menší, když chodily do školy nebo do školky, tak jsme hodně třeba kreslili nebo nějaké ruční práce, nebo nějaké plastelína ..to jsme dělali. Ale teďka už jsou velcí, tak maximálně svačinu (smích).“

15. Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?

„jak už jsem řekla před chvílkou, ty děcka už jsou velký, takže já už tak.....samozřejmě se snažím je nějakým způsobem usměrňovat v té výchově, ale že bych vyložene něco zásadního to ne.“

16. Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?

„ Asi lepanec a bylo vždy jasno.“ (smích).

Odpovědi respondenta R6 – Magda, 33 let**1. Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?**

„V jistém směru jsou vzorem ve výchově. Pomáhají mi děti vychovávat. Nebyť mého otce (dědy) neměly by děti mužský vzor, který je ve výchově důležitý.“

2. Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?

„Myslím si, že ano.“ Snažím se najít správnou cestu, aby Lucinka věděla, co je správné, že se mnou může domluvit.“

3. Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?

„Myslím si, že nejlepší výchovou dítěte je prakticky rodina byť neúplná, ale dítěti odkrývá funkci té rodiny a je to tak v pořádku. Kdyby nefungovala rodina, dítě si vezme do života právě tento příklad. Samozřejmě má na dítě vliv i školka, škola, ale základ je opravdu rodič.“

4. Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?

„Hm. Lucka nenapodobuje nikoho, je svá.“

5. Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?

„Upřímně řečeno Na dítě musí být dva. Já jsem na dceru sama a samozřejmě ji nenahradím otce, což může ovlivnit do budoucna rozvoj osobnosti.“

6. Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?

„Myslím si, že pohled mezi generacemi se bude lišit, je to dáno, tím, že je jiná doma. Nemůžu se na současnost pohlížet očima svých rodičů, kdy nebylo přístupné nic, internet, mobilní telefon. Myslím si, že moje matka rozhodně nemůže porovnat výchovu, např. se svoji matkou, protože byla válka.“

7. Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?

„Částečně ano, moji rodiče mě vychovávali v dobrém výchovném stylu, který byl založen na upřímnosti a v tomto duchu pokračuji i já se svou dcerou, aby věděla, že když za mnou upřímně přijde, že to můžeme spolu vyřešit.“

8. Žijete a tedy i vychovááte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít.

„Ano, žiji v rodinném domě, společně se svými rodiči. Rodiče obývají 1. patro, já s dcerou přízemí.“

9. Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?

„Ano, máme jiný pohled na výchovu. Moji rodiče mi pomáhají s hlídáním i s výchovou. Jsou to babička s dědečkem a většinou prarodiče vůči vnukům plevelují ve výchově, protože jejich holčička tak stačí, nahodí psí oči a hlavně děda povolí a dopustí vše.“

10. Přípravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?

„Ne. Uvědomovala jsem si, že jde o velkou zodpovědnost, ale na roli rodiče se připravit nedá. Důležitý je zodpovědný postoj.“

11. Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)?

“ V okruhu kamarádek. Každý rodič vidí vše jinýma očima. Co se týče očkování, a zdravotních záležitostí se snažím obracet na odborníky.“

12. Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?

„Ne.“

13. Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?

„ Jezdíme plavat, na tancování, na výlety, do zoo.“

14. Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?

„Ano, ruční práce, plánování volnočasových aktivit.“

15. Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?

„No přímo né.“

16. Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?

„Snažím se Lucince vše vysvětlit. Zastávám metodu třikrát a dost. A Lucinka ví, že když už pak jí něco řeknu do druhé, tak je zle.“

Odpovědi respondenta R7 – Vojtěch, 39 let

1. **Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?**

„Ne.“

2. **Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?**

„Myslím, si že ano.“

3. **Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?**

„Ne, u nás v rodině ne.“

4. **Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?**

„Hm, tak tady bych řekl, že ano. Kolikrát jsem se až sám divil, jak přesně opakuje stejnou grimasu, kterou dělám já a protože je to kluk, tak mě napodobuje v práci, že vrtá, montuje atd.“

5. **Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?**

„Ne, nemusí. Pokud existuje jiný výchovný vzor, třeba přítel matky, či dědeček.“

6. **Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?**

„ Ne, nemám. Moji rodiče mě vychovávali za dob těžkého komunismu, a jejich výchova ve mně akorát zanechala černé vzpomínky.“

7. **Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?**

„Ne, nepoužívám. Moji rodiče na mě uplatňovali pouze fyzické tresty a já rozhodně se nechci takto ke svým dětem chovat.“

8. **Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít.**

„Ne, nežijeme tak.“ Ale ani bych takto žít nechtěl.“

9. **Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?**

„ Ne, protože moji sourozenci jsou o desítky let starší a nepletou se do mojí rodiny.“

10. **Připravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?**

„No, něco jo, spíše od chlapů v hospodě jsem pochytil co rodičovství obnáší a tušil jsem, že budu muset na určitý čas slevit ze svých požadavků a plánů.“

11. **Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)?**

“ Od manželky.“

12. **Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?**

„Ne.“

13. **Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?**

„ Chodíme na kolo, a na hřiště kopat, hrát fotbal.“

14. *Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?*
„Ano, např. fotbal, musím nafouknout míč (smích).“
15. *Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?*
„Ne.“
16. *Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?*
“ Určitě dbát na to, abych nepolevil, a když jednou řeknu, né tak vytrvat.“

Odpovědi respondenta R8 – Petra, 35 let**1. Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?**

„Ano.“

2. Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?

„Snažím se a doufám, že ano.“

3. Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?

„Myslím si, že ano. Může za určitých podmínek být.“

4. Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?

„No, mě napodobuje v určitých věcech, jak on vidí, co já dělám tak to opakuje, je svědomitý, to že to vidí na mě, tak to opakuje.“

5. Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?

„Ano, poznamená ho to a ponese si to do své vlastní rodiny, určité věci nebude považovat za automatické, protože je sám nezažil a nebude je moci předávat své vlastní rodině.“

6. Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?

„Jako moje rodiče, víceméně ano. S mojí mamkou, jsem za jednou, moje matka je pedant. V zásadních věcech je úžasná, dodržuje je přesně, ne tak tvrdě jako matka, jako babička. Musí to šlapat.“

7. Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?

„Tresty, víceméně ne. Ale určitě jsem si spoustu věcí přenesla od mamky a používám je na svoje děti.“

8. Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít.

„Ne, nežijeme. Máme byt a stavíme si domek. Ochotná bych byla, ale nechtěla bych takto žít. Museli by jsem se hodně přizpůsobit, ale pravděpodobně by vznikali střety a to jsou moji rodiče mladí a přizpůsobivý. Ne.“

9. Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?

„Spory né, ale pokud nejsou stejného názoru, tak to velmi jadrně řeknou, vyjádří se a nebojí se je říct. Hlavně moje sestra, která mi to vpálí, co se jí nelíbí.“

10. Přípravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?

„Něco málo, přečetla jsem jednu knihu, navštívila předporodní kurz a spíše jsem měla myšlenky, zda budu dobrá máma, zda to zvládnu, zda to budu dělat dobře. Naivita byla veliká, a když jsme si ten uzlíček přinesli domů, rychle jsme spadli na zem. (smích).“

11. **Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)?**
„Internet, nebo známý.“
12. **Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?**
„Ne.“
13. **Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?**
„No času je málo, stavíme domeček. Spíše jdeme po školce na hřiště nebo na kolo.“
14. **Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?**
„Ne, nemám pocit, že je to potřeba.“
15. **Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?**
„Ne, nezajímám, spíše si myslím, že hodně toho dá dětem školka, kde je spousta aktivit.“
16. **Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?**
„Neustupovat od svých příkazů a nařízení, být pevná, jsem pedant, přiznávám.“

Odpovědi respondenta R9 – Simona, 36 let

1. *Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?*

„Ne.“

2. *Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?*

„Podle mých dětí, jsem.“

3. *Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?*

„Ne.“

4. *Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?*

„Ano, hlavně mladší syn napodobuje často filmové a pohádkové postavy, a dělá stejná gesta jako já nebo jeho otec.“

5. *Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?*

„Ano.“

6. *Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?*

„ Ne, nemám. Podle mě se změnila doba a na výchovu se musí pohlížet jinak, už i z toho důvodu, že dítě může spáchat nějaký prohřešek i na síti (internetové), či na mém paušálu na telefonu, provolat spoustu peněz v tomto je jiná doba, jiné možnosti co může dítě provést, takže i to působení na dítě, jak postupovat, jak ho vychovávat popř. trestat je jiná.“

7. *Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?*

„Tresty, ne. Jak jsem si již zmiňovala, je jiná doba a tím pádem i jiné možnosti trestů, zákaz počítače, návštěvy herny atd.“

8. *Žijete a tedy i vychovááte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít.*

„Ne, v současné době nežijeme. Byli jsme nuceni takto žít, já u své tchýně a opravdu to nedělalo dobrotu. Neustále mně něco vyčítala, špatně jsem se starala o syna. Manžel udělal málo práce na společné zahradě. Toho je více.“

9. *Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?*

„ Ano, dochází. Jsem dle názoru mé tchýně velmi přísná a sobecká ženská, která neumí kluky připravit na život.“

10. *Připravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?*

„Výrazně ne, mám starší sestru, která měla v té době již 3 děti, takže jsem měla přípravu praktickou přímo z rodiny.“

11. *Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)?*

“ Od známých, vši se bavíme s kamarádkami, co kde je nového, co zaslechly atd.“

12. **Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?**
„Ne.“
13. **Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?**
„ Jé my toho provádíme, snažím se s nimi jezdit na muzeí na výstavy. “
14. **Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?**
„Ne. Nemám důvod, děti se zabaví sami. “
15. **Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?**
„Ne, nezajímám. Myslím si, že moje děti už by ani neměli zájem, abych na ně zkoušela něco nového. “
16. **Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?**
„ Přiznám se, jsem velmi přísný rodič, takže když něco provedou, musí následovat trest a za tím si stojím. “

Odpovědi respondenta R10 – Pavel, 36 let

1. **Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?**

„Ano.“

2. **Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?**

„Ano, doufám, že ano.“

3. **Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?**

„Myslím si, že ano.“

4. **Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?**

„Napodobují nejčastěji mě nebo svoji matku.“

5. **Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?**

„Možná, ale nemyslím si, že je to tak výrazné. Těch výchovných vzorů má okolo sebe více než jen rodiče.“

6. **Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?**

„ Je to tak 50 na 50. Morální hodnoty se snažím mít stejné, ale doba jde dopředu, takže ten pohled je jiný.“

7. **Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?**

„Ne, nepoužívám.“ Myslím si, že výchova mého mládí byla moc přísná a zaměřena především na fyzické tresty. A odměny už vůbec né. Pokud kluci dokáží, opravdu něco významného dostávají peníze, což nám se mohlo jen zdát.“

8. **Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít.**

„Ne, nežijeme. Žili jsem pár měsíců pro svatbě, než jsem se odstěhovali a nazval bych to peklem na zemi. Samé neshody, nedokázal jsem se na ničem domluvit.“

9. **Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?**

„Ano, dochází, dle mých rodičů i tchýně, já vše dělám špatně.“

10. **Připravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?**

„Ne.“

11. **Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)?**

“ Internet, nebo známý.“

12. **Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?**

„Ne.“

13. **Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?**

„ No času je málo, stavíme domeček. Spíše jdeme po školce na hřiště nebo na kolo.“

- 14. Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?**
„Ano, sám sebe vzdělat v některých oblastech musím, zapomínám a některé věci jsou i pro mě novinky. Poslední návštěva v kybernetické dílně, byl pro mě opravdu zážitek.“
- 15. Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?** *„Ne, nezajímám. Pochybuji, že by to moje děti ocenily.“*
- 16. Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?**
„ Postup asi následující, přísnost, přísnost, přísnost, nedovolit jim moc, aby nám nezvlčili.“

5.4. Shrnutí výsledků rozhovoru

O1 : Jsou rodiče výchovným vzorem pro svoje děti?

K posouzení výzkumné otázky č. 1 bylo použito odpovědí všech dotazovaných na dílčí otázky v rozhovoru č. 1,2,3,4,5 (viz. příloha č. 2).

Na otázku č. 1 jsem od oslovených respondentů dostala odpovědi v poměru 50% ano, 50% ne. Toto tvrzení dokládají slova například **R5**: „*Já předpokládám, že jo, když se teď nad tím zamyslím, tak v mnohých směrech ano, a určitě bych tam měla nějaké výhrady, určitě jsem některé věci dělala jinak, než jak mě rodiče vychovávaly. Takže ano, byly mi vzorem.*“

Naopak **R2** uvádí: „*Ne, nebyli. Respektive byli, ale negativním vzorem, proto jsem si výchovu upravila podle sebe.*“

Další otázka č. 4, zda pozorují u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů uvedl pouze jeden respondent, že nevidí nápodobu. **R6**: „*Hm. Lucka nenapodobuje nikoho, je svá.*“

O proti tomu **R2** uvádí: „*Ano pozoruji. Nikolka mě často napodobuje. Snaží se dávat si náušnice, malovat se, dává si kávu.*“ **R7**: „*Hm, tak tady bych řekl, že ano. Kolikrát jsem se až sám divil, jak přesně opakuje stejnou grimasu, kterou dělám já a protože je to kluk, tak mě napodobuje v práci, že vrtá, montuje atd.*“

Odpověď na výzkumnou otázku č. 1 – Ano, rodiče jsou výchovným vzorem pro svoje děti.

O2: Podílejí se, současní rodiče, aktivněji ve výchově svých dětí?

K posouzení následující výzkumné otázky jsem odvodila z odpovědí všech zúčastněných respondentů.

V tomto případě byly použity otázky č. 10, 11, 12, 13, 14 (viz. příloha č. 2).

Na otázku č. 12, zda jste se zúčastnili nějakého vzdělávacího kurzu, odpověděli pouze dva respondenti, že ano. **R1**: „*Vzdělávacího kurzu jsem se zúčastnila, bylo to téma Respektovat a být respektován v Brně, který je zaměřen na rodinnou komunikaci. Protože je to oblast, která mě samozřejmě jako rodiče zajímá, četla jsem i několik knih o výchově dětí.*“ **R2**: „*Ano, zajímám. Jak jsem již zmínila, navštívila jsem kurzy waldorfské školy, seminář o alternativní výchově a snažím se doma získané zkušenosti praktikovat.*“ Ostatní oslovení respondenti odpovídali velmi jednoznačným způsobem. **R10**: „*Ne.*“

Na další dílčí otázku č. 14 zda provádí rodiče s dětmi nějakou aktivitu, na kterou se musí předem připravit, odpovědělo 6 respondentů záporně. Např. **R9**: „*Ne. Nemám důvod, děti se zabaví sami.*”

Odpověď na výzkumnou otázku č. 2 – Ne, současní rodiče se aktivněji na výchově svých dětí nepodílejí.

O3: *Dochází v rodinách s mezigeneračním soužitím k rozdílnému pohledu na výchovu dětí?*

K vyhodnocení výzkumné otázky č. 3 jsem vycházela z odpovědi respondentů, kteří žijí ve společné domácnosti s jinou generací, tedy v mezigeneračním prostředí. Jednalo se o tři osoby (**R3, R4, R6**).

V tomto případě došlo k použití dílčích otázek č. 6,7,8,9 (viz. příloha č. 2). Všichni dotazovaní respondenti ve shodě uváděli, že k rozdílnému pohledu na výchovu, v rodinách s mezigeneračním soužitím, dochází.

Respondent **R3** uvádí nepřekonatelné rozdíly v pohledu na výchovu: „*Ano, žiji v mezigeneračním soužití. Jsem bez partnerky a starám se o svoje dvě děti. Dá se říci, že i krize mě donutila, jít bydlet k mé tetě, ona mi pomáhá s dětmi. Ale pokud bych měl možnost výběru, už bych takto žít nechtěl. Dochází u nás k nestálým rozepřím, při výchově mých dětí. Hlavně nesouhlasí v mém přístupu ohledně trestů a odměň. Nesouhlasí s tím, co dětem koupím za oblečení, jak často a kam je pouštím ven, těch příkladů je více. Máme víceméně rozdílné pohledy na výchovu. Snažím se ke svým dětem přistupovat jako k partnerovi, kamarádovi.*“

I další respondent **R4** se přiklání k rozdílnému pohledu na výchovu, hlavně při řešení výchovných problémů: „*Ano, máme jiný pohled na výchovu. Moji rodiče mi sice pomáhají s hlídáním i s výchovou. Ale jsou to babička s dědečkem a většinou prarodiče vůči vnukům polevují ve výchově, protože je to jejich holčička, tak stačí nahodí psí oči a hlavně děda povolí a odpustí vše. Myslím si, že pohled mezi generacemi se bude lišit, je to dáno, tím, že je jiná doba. Nemůžu se na současnost pohlížet očima svých rodičů, kdy nebylo přístupné nic, internet, mobilní telefon. Myslím, si, že moje matka rozhodně nemůže porovnat výchovu, např. se svoji matkou, protože byla válka.*“

Naopak **R6** uvádí, že mají naprosto stejný pohled na výchovu: „*Babička spíše pro naše děti slouží, jako utěšitelka, ale když jí nazlobí, tak jim dokáže říct a kluci poslouchají, jako hodinky. Vůči našim dětem má pozitivní přínos, poslouchají na slovo. Nemáme v tomto problémy.*“

Odpověď na výzkumnou otázku č. 3 – Ano, v rodinách s vícegeneračním soužitím dochází k rozdílnému pohledu na výchovu dětí.

O4 : Přístupují současní rodiče skepticky, k alternativnímu způsobu výchovy?

Ke zjištění odpovědi na předkládanou výzkumnou otázku bylo použito odpovědí všech respondentů, na dílčí otázky č. 15, 16 (viz.příloha č. 2). Na otázku zda se respondenti zajímají o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. zda s nimi mají nějakou zkušenost, odpověděli pouze dva respondenti kladně. **R1** odpovídá: „*Ano, v rámci toho, že jsem chtěla najít jinou cestu výchovy a komunikace než měli moji rodiče. Našla jsem prostředek a tím je respektující způsob výchovy. Líbí se mi víc jak ten mocenský, tradiční co se uplatňoval za dob mého dětství. Ano, snažím se o respektování vlastního dítěte. A našla jsem si školku, která je zaměřena na individuální skupinu a je tam i příprava co se týče jazykových znalostí.*“

A současně **R2**: „*Ano, zajímám. Jak jsem již zmínila, navštívila jsem kurzy waldorfské školy, seminář o alternativní výchově a snažím se doma získané zkušenosti praktikovat.*“ Skepticky a negativně na výzkumnou otázku odpovídají i ostatní oslovení respondenti.

R10: *Ne, nezajímám. “ Pochybuji, že mi to moje děti ocenili. “*

Na dílčí otázku č. 16 jaká metoda či postup se nejvíce osvědčili ve výchově dětí, odpovídají respondenti následujícím způsobem **R5**: „*Jsem zastávce staré školy, takže asi lepanec a bylo vždy jasno.*“ (smích). Oproti tomu **R2**: **Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?** „*Snažím se k dětem přistupovat jako k rovnému a vše s nimi důkladně probírám. Fyzické tresty nepoužívám, raději jim dám za trest vykonat nějakou činnost, úklid hraček, pověšení bundy atd.*“

Odpověď na výzkumnou otázku č. 4 – Ano, současní rodiče přístupují skepticky k alternativnímu způsobu výchovy.

Při celkovém shrnutí výsledků uskutečněných strukturovaných rozhovorů si dovoluji učinit závěr, že skupina respondentů byla různorodá nejen svým věkem a zkušenostmi, ale také svými postoji, které se odrazily v jejich jednotlivých odpovědích. Někteří respondenti se na pokládané otázky rozhovořili obsáhle, jiní odpovídali velmi stručně.

Z celkového pohledu mohu konstatovat, že se stále více rodičů snaží přistupovat ke svým dětem partnersky. Dítě v tomto případě už není bráno jako méněcenný tvor, který se musí absolutně podříditi rodičovské autoritě. Rodiče se snaží naslouchat jeho potřebám, a berou svoje děti vážně.

Dále z odpovědi vyplynulo, že výchova v rodině orientační se často přenáší do rodiny prokreační a způsob ovlivnění může být negativního nebo pozitivního charakteru. Výchova vzorem se opírá o tvrzení, že děti mají přirozenou schopnost všechno napodobovat. A i oslovení respondenti vidí vlastní nápodobu u svých dětí. A dále zmiňují nápodobu oblíbených členů rodiny či pohádkových postav. Pro děti je snazší napodobovat úspěšné a příkladné vzory, které mají rády.

Můj předpoklad, že se rodiče budou aktivněji podílet na výchově svých dětí, se bohužel nepotvrdil. Nicméně pozitivní zjištění je, že rodiče nechávají svým dětem dostatečný přirozený prostor a co nejvíce volnosti. Dále s rozhovorů vyplynulo, že si rodiče uvědomují cenu svého času a snaží se s dětmi trávit svůj volný čas. Právě úspěšná výchova většinou vyžaduje dostatek času, energie a opakování. Důležitá je trpělivost a důslednost ve výchově, kterou většina respondentů uvádí jako základ své výchovy. Zázrak ve výchově pak určitě dělá láskyplný rodičovský vztah.

Při otázkách týkajících se vícegeneračního soužití bylo zajímavé sledovat, jak dotazování respondenti sami dodávají, že musíme přihlížet i na dobu, která právě panuje. Někdy staré pravdy našich babiček nekorrespondují s dobou, ve které žijeme dnes. A naopak mladý člověk prosazující své tvrzení, musí myslet na to, že dědeček to sice již zažil, ale bylo to v jiné době a tak to mělo i jiný dopad, což potvrdili i oslovení respondenti. Dále uvádějí, že k rozdílnému pohledu mezi generacemi, dochází také dle toho, jaké je postavení v rodině, věk a nemoci. Na druhou stranu oslovení respondenti přiznávají, že životní zkušenosti každé generace formují hodnoty a normy každého člověka. Dále se na postojích a názorech podílí vliv rodiny, kulturní vzor a stereotypy.

Na poslední otázku týkající se alternativního přístupu k výchově, byli respondenti vlažnější. Kolik rodičů, tolik názorů na výchovu. Je spíše zvykem spoléhat na autoritu a pevnou ruku a striktní vedení. Jak vyplývá z odpovědi respondentů, nové alternativní způsoby výchovy, používají nejčastěji ve snaze najít jinou než obvyklou cestu výchovy a komunikace, kterou si přinášejí z orientační rodiny.

ZÁVĚR

Jedním z důvodů pro volbu práce na téma „*Pojetí výchovy v dnešní rodině*“ bylo, že se jedná o aktuální námět, který mě zaujal množstvím výchovných, sociálních a společenských postojů. Vnitřní motivací pro dané téma, bylo pro mě to, že jsem se chtěla dozvědět více o výchově dětí a zjistit postoje současných rodičů na jejich styl výchovy. Předpokládala jsem, že: „*čím více současný rodič pracuje, tím méně se věnuje dětem*“. A proto byly výsledky průzkumu, uskutečněného v rámci této práce, vcelku překvapující.

Současná výchova je především o informovanosti, osobní zodpovědnosti a aktivního přístupu k rodičovství. Důležitým krokem dobrého rodiče je posilování soběstačnosti a samostatnosti dětí, vytváření kladného vztahu dítěte ke vzdělání a podporování jej v učení. Výchova by měla směřovat ke zdravému životnímu stylu a vytváření zdravých prospěšných návyků, např. pravidelného cvičení a zdravého stravování. Cílem výchovy v dnešní rodině není dítě, které je bráno jako méněcenný tvor, který se musí absolutně podřídit rodičovské autoritě. Ale dítě, ke kterému se chováme s velkým respektem a to už od narození. Snažíme se naslouchat jeho potřebám, bereme je vážně a vycházíme mu vstříc. Partnerský přístup k dětem znamená chovat se k nim jako k dospělým, kterých si vážíme nebo které alespoň respektujeme.

V teoretické části jsem se pokusila, na základě studia odborné literatury, přiblížit základní aspekty rodiny a jejich funkcí. Dále jsem se zaměřila na výchovu v rodině, výchovné způsoby a prostředky a na výchovu mezigenerační. V závěru kapitoly jsem charakterizovala současné pohledy a názory na výchovu.

Praktická část si kladla za cíl, prostřednictvím řízených rozhovorů, přinést odpovědi na výzkumné otázky týkající se rodičovského vzoru, postojům k novým možnostem výchovy a pohledu na výchovu v rámci mezigeneračního soužití.

Dovoluji si konstatovat, že stanoveného cíle bylo dosaženo. Jsem si však vědoma toho, že výsledky průzkumu nelze zcela zobecnit, jelikož se jedná o názory a postoje výzkumného vzorku, determinovaného pro tuto práci.

Při stanovení výzkumných otázek na počátku samotného šetření jsem například vycházela z přesvědčení, že se současní rodiče budou aktivněji podílet na výchově svých dětí. Tento můj předpoklad se nepotvrdil, nicméně pozitivním zjištěním je, že rodiče nechávají svým dětem dostatečně přirozený prostor a co nejvíce volnosti. Dále s rozhovorů vyplynulo,

že si rodiče uvědomují cenu svého času a snaží se s dětmi trávit svůj volný čas. Právě úspěšná výchova většinou vyžaduje dostatek času, energie a opakování. Důležitá je trpělivost a důslednost ve výchově, kterou většina respondentů uvádí jako základ své výchovy. Zázrak ve výchově pak určitě dělá láskyplný rodičovský vztah.

Předpokládám, že realizovaný výzkum zaměřený na zjištění aktuálního pojetí výchovy v dnešní rodině přispěl k rozšíření poznatků v daném oboru. Domnívám se, že výchova v rodině si zaslouží výraznou pozornost i při následujících výzkumech v této oblasti, neboť výchova je proces společensky podmíněný a společnost podmiňující. Výchova odráží znaky společnosti a připravuje pro další rozvoj společnosti. Výchova záleží na tom, jaká je společnost a společnost je taková, jaká je výchova. Výchova se promítá do způsobu života, poznamenává charakter rodinného života, způsob trávení volného času, životosprávu, zdravotní stav, profesní dráhu.

Mým doporučením se tedy stává apelace na odbornou pedagogickou veřejnost, aby se vymezilo více prostoru pro výchovu v rodině. Aby se kladl důraz nejen na způsoby a styly výchovy, ale současně na chyby ve výchově. Úkolem rodičů není jen vychovat z potomků dokonale fungující stroj na úspěch. Stačí, když mu dokážeme předat co nejvíce vlastních zkušeností a naučíme jej čerpat to nejlepší sám ze sebe. Umět stát si za svými názory, neopouštět své sny. Někteří z nás to zvládnou jen tak bez přípravy, třeba při procházce jarní přírodou nebo doma v jídelně, jiní ocení jistě pomoc zvenčí.

V rámci zhodnocení vlastního vnímání, současného pojetí výchovy v dnešní rodině vidím značné rezervy. Kolik rodičů, tolik názorů na výchovu. Nový pohled na výchovu, používají nejčastěji rodiče ve snaze najít jinou než obvyklou cestu výchovy a komunikace, kterou si přinášejí z orientační rodiny. Tato práce slouží především k zamyšlení a k hledání možných nových postojů k pojetí výchovy, budu ráda, když ve Vás probudí zájem a případně snahu o změnu pohledu na výchovu ve vlastní rodině.

SEZNAM LITERATURY**Právní normy**

Zák. č. 94/1963 Sb. o rodině.

Monografie

ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: UK- Karolinum, 1993. 416 s. ISBN 80-7066-534-31.

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV-nakladatelství, 1996. 302 s. ISBN 80-85866-15-3.

DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.

EYROVI, LINDA A RICHARD. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2007. 160 s. ISBN 978-80-7367-275-1.

HAASOVÁ, I. *Ostatní děti smějí všechno*. Praha: Portál, 1991. 140 s. ISBN 80-85282-10-0.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. PORTÁL, Praha, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

KABELKA, V. *Životní styl současné rodiny: diplomová práce*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 2009. 103 l. 3. příloh. Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

KOPŘIVA, P. a spol. *Respektovat a být respektován*. Bystřice pod Hostýnem: Spirála, 2012. 286s . ISBN 978-80-904030-0-0.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2 .

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha:Paseka, 2006. 376 s. ISBN 80-7185-647-9.

LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009. 430 s. ISBN 9788024616834.

MÁDROVÁ, E. *Zkusme být dítětem*. Praha: Portál, 1998. 117 s. ISBN 80-7178-229-7.

MALACH, Josef. *Teorie výchovy pro pedagogické studium*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 2007. 169 s.

MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. 143 s. ISBN 8071780855.

MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Portál, 1995. 109 s. ISBN 80-85282-00-3.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. 335 s. ISBN 08-011-86.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80852828.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9.

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010. 184 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

MERTIN, V. *Výchovné maličkosti*, Praha: Portál, 2011. 216 s. ISBN 978-80-7367-857-9.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 311 s. ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. ISBN 8086429059.

ORLOVÁ, A. *Mezigenerační přenos výchovných stylů*. Masarykova univerzita, Fakulta filozofická. Brno, 2012. 61. 3 příloh. Vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Milada Rabušicová, Dr.

PACHL, Ladislav a kolektiv. *Malá abeceda rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1983. 320 s. PK – 0096.4541 –0869.148.

PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno: DOPLNĚK, 2000. 296 s. ISBN 80-7239-039-2.

PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. Praha: Grada, 2006. 328 s. ISBN 80-247-0871-X.

PORTLÍKOVÁ, E. *Bytí otcem – role otce v současné rodině: diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd, 2013, 106 l. 1. příloh. Vedoucí diplomové práce Mgr. Klára Šedová, Ph.D.

SATIROVA, V. *Kniha o rodině*, Praha: Práh, 1994. 357 s. ISBN 80-901325-0-2.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, 1. Vyd. Praha: Portál, 2001. 173 s. ISBN 80-7178-559-8-

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7367-250-8.

STŘELEČ, S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha: Fortuna, 1992. 157 s. ISBN 80-85298-84-8.

ŠPAČKOVÁ, M. *Odměny a tresty v rodinné výchově u dětí předškolního věku: bakalářská práce*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta filozofická, 2012. 79 l. 1. příloh. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Markéta Klusáčková.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEDOVI, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2001. 198 s. ISBN 807178-503-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 9788024613185.

VANIČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí*. Praha: Graha, 2004. 116 s. ISBN 8024708140.

VIŠŇOVSKÝ, L. *Základy rodinnej výchovy*. Zvolen, Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, Pedagogická fakulta, Občianske združenie Pedagóg, 2007. 198 s. ISBN 978-80-8083-443-2.

Příspěvek v periodiku a jiné zdroje

GILLERNOVÁ Ilona. Způsob výchovy v současné české rodině z pohledu dospívajících chlapců a dívek. *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů: polarita a vzájemné obohacování: sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1059-1.

Internetové zdroje:

DĚTSKÉ STUDIO www.racekstudio.cz [autor: neznámý] [online]. [cit. 2013-03-15]. Dostupné z <http://www.racekstudio.cz/vychova-a-vzdelavani/desatero-rodicu>.

EFEKTIVNÍ RODIČOVSTÍ www.efektivnirodicovstvi.webnode.cz [autor: neznámý] [online]. [cit. 2013-03-15]. Dostupné z <http://efektivnirodicovstvi.webnode.cz/informace/>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY [autor: neveden]. [online]. MPSV, [cit. 2013-02-05]. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf.

PETERKOVÁ, E. Psychologické služby, www.psyx.cz [cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://www.psyw.cz/texty/vychova-ditete-rodina.php>.

STOP NÁSILÍ www.stopnasilinadetech.cz [autor: neznámý] [online]. [cit. 2013-03-15]. Dostupné z <http://stopnasilinadetech.cz/content.php?id=4>.

Usnesení č. DE01/48 Valného shromáždění OSN Všeobecná deklarace lidských práv
Dostupné z <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/de01-48.htm>.

VITALIA www.vitalia.cz [autor: Břejlová Dagmar]].[online]. [cit. 2013-02-20].
Dostupné z <http://www.vitalia.cz/clanky/jak-to-dite-vychovas/>.

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ

Tabulka č. 1: Čtyři základní typy rodinné výchovy	31
Tabulka č. 2: „Model čtyř stylů výchovy“	32
Tabulka č. 3: Identifikace respondentů rozhovorů	53
Obrázek č. 1: Propojenost funkcí v rodině	14
Obrázek č. 2: Výchova v rodině	27

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Soubor otázek řízeného rozhovoru

Příloha č. 2: Přehled výzkumných otázek a jednotlivých dílčích otázek rozhovoru

Příloha č. 1: Soubor otázek řízeného rozhovoru**ROZHOVOR**

Předem bych Vám ráda poděkovala za Váš čas a ochotu zodpovědět mi několik otázek na téma „**POJETÍ VÝCHOVY V DNEŠNÍ RODINĚ**“.

Mohu Vás ujistit, že všechny informace považuji za důvěrné a budou použity výhradně ke zpracování mé diplomové práce. Ve své práci se zabývám výzkumem postojů, názorů či zkušeností na rodinnou výchovu z pohledu rodičů. Celý rozhovor nám zabere přibližně 20 minut a jeho průběh bude s Vaším souhlasem zaznamenáván na diktafon.

Jméno:

Věk:

Nejvyšší dosažené vzdělání:

Rodinný stav:

1. Byly vám Vaši rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?
2. Myslíte si, že jste Vy vzorem pro Vaše dítě?
3. Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?
4. Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – *Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?*
5. Jak pohlížíte na situaci, kdy např. *chlapci chybí otec a žije sám s matkou*. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?
6. Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?
7. Používáte stejné či podobné výchovné styly a například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?
8. Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/á takto žít
9. Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?
10. Připravovali jste je ještě před narozením dítěte na roli rodiče?
11. Kde získáváte informace týkající se potřeb vašeho dítěte (výchovné, kroužky, zdravotní oblast)?

12. Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?
13. Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?
14. Provádíte s dítětem nějakou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?
15. Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?
16. Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo, jaká metoda či postup?

Příloha č. 2: Přehled výzkumných otázek a jednotlivých dílčích otázek rozhovoru

Výzkumné otázky	Dílčí výzkumné otázky z ROZHOVORU
O1 : Jsou rodiče výchovným vzorem pro svoje děti?	1. Byli Vám rodiče vzorem ve výchově Vašich dětí?
	2. Myslíte si, že jste vzorem pro svoje dítě?
	3. Myslíte si, že může existovat výraznější výchovný vzor než samotný rodič?
	4. Pozorujete u svých dětí „nápodobu“ jejich vlastních vzorů – Vás samotných, filmových hrdinů, popř. jiných osob?
	5. Jak pohlížíte na situaci, kdy např. chlapci chybí otec a žije sám s matkou. Myslíte si, že tato absence základního výchovného vzoru může následně ovlivnit rozvoj osobnosti tohoto dítěte?
O2: Podílejí se, současní rodiče, aktivněji ve výchově svých dětí?	10. Přípravovali jste se ještě před narozením dítěte na roli rodiče?
	11. Kde získáváte informace týkající se výchovy či vzdělání Vašeho dítěte?
	12. Zúčastnil jste se někdy vzdělávacích kurzů pro rodiče či vyhledáváte odbornou literaturu na téma výchovy dětí?
	13. Jak trávíte s dítětem svůj volný čas?
	14. Provádíte s dítětem nějakou společnou aktivitu, na kterou jste se musel/a předem připravit?
O3: Dochází v rodinách s mezigeneračním soužitím k rozdílnému pohledu na výchovu dětí?	6. Máte stejný pohled na výchovné působení na dítě jako generace Vašich rodičů či prarodičů?
	7. Používáte stejné či podobné výchovné styly, například stejná pravidla, odměny či tresty jako Vaši rodiče vůči Vám?
	8. Žijete a tedy i vychováváte své děti v prostředí mezigeneračního soužití? Pokud ne, byl/a byste ochotný/a takto žít?
	9. Dochází ve Vaší rodině mezi Vámi a jinou generací (starší či mladší) ke sporům při řešení výchovných problémů?
O4 : Přístupují současní rodiče skepticky, k alternativnímu způsobu výchovy?	15. Zajímáte se o alternativní způsoby výchovy dětí, popř. máte nějakou zkušenost s AV?
	16. Co se Vám ve výchově nejvíce osvědčilo (metoda, postup).

Zdroj: Vlastní